

vivat academia

tijdschrift van het Verbond der Vlaamse Academici

driemaandelijks

nr 134 januari, februari, maart 2007

*"Feiten
houden niet op
te bestaan
als je ze
ignoreert"*

Aldous Huxley, Brits auteur

Inhoud

Alles wel beschouwd (Frank Judo)	1
Mens, wetenschap en communicatie: een vervolg (Frank Fleerackers)	3
Welk Benelux voor morgen? Enkele beschouwingen (Jan de Groof)	9
Religie & Rationaliteit. Over het conflict tussen wetenschap en godsdienst (Rene van Woudenberg)	26
De Gulden Ontsporing, feest van de Vlaamse Gemeenschap in Brussel: een vorm van consumptieflamingantisme? (Erwin Eysackers)	43

Tot uw dienst: de leden van het hoofdbestuur.

Algemeen voorzitter:

Prof. Dr Frank Fleerackers, Vrijheidslaan 17, 1081 Brussel

Algemene ondervoorzitters:

Lic. Milka Tombal, Carnegielaan 47, 3500 Hasselt

Ir. Marc Van Dongen, Bredabaan 764, 2170 Merksem

Algemeen secretaris:

Ph. D. Rita Wardenier, Waversesteenweg 288, 1040 Brussel

Algemeen penningmeester:

Lic. Fernand Smets, Oostvaardijk 17, 2830 Willebroek

Hoofredacteur:

Mr. Frank Judo, Luchtvaartlaan 50 bus 5, 1150 Sint-Pieters-Woluwe

Bestuursleden:

Lic. Alain Mouton, Klauwaertslaan 29, 1853 Strombeek-Bever

Lic. Stijn Debruyne, H. Mausstraat 15 b 7, 1000 Brussel

Lic. Chris D'Huyvetter-Swinnen, Azalealaan 1, 2950 Kapellen

Ir. Wim Vereyken, Pater Pirelaan 9, 8400 Oostende

Lic. Marnix Cherretté, Vaartstraat 4 bus 5, 9300 Aalst

Dr. Noël Geirnaert, Hugo Verrieststraat 5, 8000 Brugge

Lic. Ghislain Duchateau, Eendrachtlaan 3, 3500 Hasselt

Elk auteur is verantwoordelijk voor zijn bijdrage. VVA-standpunten worden expliciet als dusdanig aangekondigd.

Alles wel beschouwd

Mr Drs Frank Judo

Wachten op eenheid

Wie eerlijk de mening was toegedaan dat de scherpe vragen om meer autonomie voor Vlaanderen, die in het jongste jaar werden geformuleerd, ertoe zouden leiden dat alle neuzen in dit land dezelfde richting zouden uitgaan, moet intussen wel beseffen dat zijn eerlijkheid iets van naïviteit had. Een onverdacht auteur als Rudy Aernoudt, straks spreker op onze algemene ledendag en schrijver van *Vlaanderen-Wallonië, je t'aime, moi non plus* slaagt er geregeld in onverwachte perspectieven te openen in de discussie over de economische toekomst van ons land.

En dat is maar goed ook: eenheid is immers geen teken van een gezond debat. Wie het me vertelde, ontgaat me nu even, maar ergens en ooit moet er een politieke formatie zijn geweest die zich "Eenheidsbeweging" noemde—en er in geslaagd is exact één verkozene te halen, op die manier de eigen roeping op een wat onverwachte manier realiserend.

Alleen al de titel van het manifest waarmee de voormalige Franstalig-Brusselse politici Antoinette Spaak en Serge Moureaux oproepen tot "*l'unité francophone*" zou dus al tot enig wantrouwen moeten nopen. Deze tekst, waarvan een eerste versie op de webstek van *Le Soir* verscheen, is bedoeld als een antwoord op het manifest van de denkgroep In de Warande. Helaas, het ontwerp komt amper verder dan wat creatieve composities met verder niet betwiste cijfers en ranzige redeneringen van het type: "Hitler kwam aan de macht door de steun van de grootindustrie, dus moet er wel een geheime alliantie bestaan tussen de Vlaamse ondernemers en radicaal rechts." *Quod erat demonstrandum*

Interessanter dan deze uitingen van ochtendhumeur is echter de conclusie van het manifest: liever separatisme dan confederalisme. Indien het erom gaat te kiezen tussen een ramkoers tussen de deelstaten, of een samenwerkingsmodel *ad hoc*, waarin de partners geval per geval bepalen of zij sommige initiatieven samen willen

ontwikkelen, kiezen Spaak en Moureaux voor het eerste. Deze benadering herinnert trouwens aan een redenering die men ook wel eens benoorden de taalgrens hoort: elke vorm van samenwerking met Wallonië zou dan een inbreuk zijn op zelfstandigheid voor Vlaanderen, ook wanneer deze beperkt is en op vrijwillige basis gebeurt.

Je zou haast gaan denken dat het niet de samenwerking met de andere is die stoort, maar wel de vrijwilligheid. In deze manier van denken zijn staat en verplichting, natie en dwang dermate nauw verbonden dat er geen ruimte meer is voor een staatsdenken dat een land beschouwt als een verdere ontwikkeling van de kleinere gemeenschappen van familie en gemeente, maar liever aansluiting zoekt bij diegenen die in het fabeldier Leviathan het symbool zagen voor hun archetypische staat.

Het zou dus geen kwaad kunnen even na te denken over wat wezenlijk is in de confederale gedachte, namelijk de nadruk op ongedwongen en gevalsgewijze samenwerking. Niet om te denken dat dit het ultieme antwoord zou zijn op de vraag "Waarheen?", maar wel om ons af te vragen of een land er nog voor mensen mag zijn.

Mens, wetenschap en communicatie: een vervolg¹

Prof. Dr Frank Fleerackers

6.

We moeten aanvaarden dat de aanname waarop vulgarisering en popularisering rusten, dezelfde is als de vooronderstelling waarop het rechtsdenken sinds de negentiende eeuw rust: dat de rede, en in zijn zog de taal, als effectieve, interindividuele brug en universeel gedeelde menselijke capaciteit optimaal zouden functioneren. Wijsgeren als Gilles Deleuze en Jacques Derrida, maar ook rechtstheoretici als Roberto Unger² en Duncan Kennedy hebben deze aanname reeds onderuitgehaald, al blijft de tegenstand bij monde van Jürgen Habermas en de epigonen van een gerationaliseerd Verlichtingsdenken sterk. Ook hier betreft het in wezen een onderscheid in benadering, in attitude, in denkhouding. En dus betreft het de *differentie* zelf: het intermenselijk verschil dat zich als kern van elk rechtsdenken, van elke *communio* en *communicatio* opwerpt tegen de onwerkelijke rationalisering van de rede als samenlevingsbrug.

7.

Want de essentie van dit vraagstuk betreft overduidelijk de rede en de taal. Elkaar tot rede aanzetten, dus tot wederzijds begrip en overbrugging van de eigen overtuigingen, faalt wanneer we onze overtuigingen laten primeren, zoals bij onenigheden vaak het geval is. Ook de taal, die ons de illusie verleent elkaar te begrijpen, faalt waar we vanuit ons eigen denkkader de complexiteit van nieuwe, oorspronkelijke interpretaties willen vatten. De uitweg voor dit probleem luidt als vanouds: onderwijs en vorming. Doch waar in de klassieke, rationaliserende optiek deze vorming gericht is op een statische conditionering als gevolg van de vooronderstelling dat de gevoerde rationalisering met de menselijke natuur overeenstemt, of

minstens met de menselijke capaciteit tot rede en redelijkheid, dan dienen vorming en onderwijs in de eenentwintigste eeuw veeleer geschraagd te worden op de erkenning van menselijke differentie en *dito* dynamiek. Mits een attitude wordt verworven die deze differentiedynamiek ten volle toelaat, zal de mens in staat zijn te verwelkomen wat verschillend is, te omarmen wat anders is, te begrijpen wat oorspronkelijk is. Tevens zal hij de neiging onderdrukken om wat anders is meteen tot equivalentie te reduceren en wat dynamisch is onmiddellijk tot een statische structuur te rationaliseren. Aldus primeert niet meer wat gelijkend, vaststaand en herkenbaar is. Voor zijn streven naar inzicht verzaakt de lezer aan het houvast van zijn denkkader als dwangbuis der herkenning, die alles in zich moet vatten, en opent hij de poorten van zijn denken voor wat anders (wordend³) is. De dynamiek van de grens speelt nu voluit, Sloterdijk indachtig, evenwel niet meer ter ondersteuning van de eigen, statische denkstructuur maar ter verwelkoming van andere, veranderlijke inzichten.

8.

De vraag naar toegankelijkheid van menswetenschap dient uiteindelijk benaderd te worden vanuit het perspectief van de lezer, niet van de auteur. Opdat een menswetenschappelijke tekst leesbaar zou zijn volstaat immers geenszins de louter tekstuele en grammaticale aanpassing van oorspronkelijke inzichten. Zulks zou bovenal tot verlies aan inhoudelijke diepgang leiden. Neen, het is de lezer zelf, wiens leeshouding aanpassing vergt. Bijgevolg is het de taak van onderwijs en vorming om lezers in staat te stellen afwijkende en oorspronkelijke inzichten vanuit hun eigen idioom te verkennen.

Ontslaat deze vaststelling de auteur van zijn verantwoordelijkheid, of beter, van de wenselijkheid om een tekst alsnog zo toegankelijk mogelijk te maken? Hooguit op voorwaarde dat zulks de kracht en intrinsieke waarde van zijn onderzoek niet hypothekeert. Aldus zijn vormelijke aanpassingen enkel aanvaardbaar voorzover ze de inhoud en eigenheid van het onderzoek niet aantasten. Een genummerde paragrafenindeling is in die zin node verdedigbaar. Idealiter echter sluit de vorm aan bij de inhoud en vooral de benaderingswijze van het onderzoek, wat de openheid naar een lezerspubliek niet vergemakkelijkt.⁴ Vermits de vormelijke bijsturing in naam van de zo gegeerde toegankelijkheid de inhoud van het menswetenschappelijk onderzoek aantast, mag de lezer de auteur niet tot aanpassing dwingen. De lezer dient zich, in de mate van het mogelijke en gelet

op het verschil in eigenheid en attitude, veeleer de benaderingswijze van de auteur eigen te maken. Dat zulks een heel andere visie op vorming vereist, staat buiten kijf: geen klassieke rationalisering meer, maar vorming over vorming, met name over inzichtsvorming en de manier waarop uiteenlopende overtuigingen of interpretaties ontstaan, evolueren en op affectieve wijze het gedrag van mensen beïnvloeden.

9.

De onkritische aanmoediging tot toegankelijke wetenschap en vulgarisering leidt bijgevolg zelfs tot stagnatie en achteruitgang, tot zelfgenoegzaamheid en wetenschappelijke teloorgang. Het 'aan de man brengen' van inzichten compromitteert de wetenschapper niet enkel in zijn tijdsgebruik, doch staat bovenal haaks op de aard van oorspronkelijke en noodzakelijk differentiële menswetenschap. Vulgarisering wordt dan met reden synoniem voor ontkrachting en demystificatie, in hun meest pejoratieve betekenis. Oorspronkelijk werk vertoont haast per definitie mystiek en zelfs messianisme. In *Force de loi* en *Spectres de Marx* omschrijft Derrida⁵ een inzicht in rechtvaardigheid als een ervaring van het onmogelijke, die dus bezwaarlijk geëxpliciteerd en hooguit in mystieke zin benaderd kan worden. Hoe dichter de menswetenschapper zijn onderwerp op de huid zit, des te ongemakkelijker volgt de verwoording. Nochtans is de betrachting om die verwoording in overeenstemming te brengen met zijn oorspronkelijk inzicht, voor de menswetenschapper een in wezen onmogelijke erezaak. Hij zal streven naar een verfijning en bijsturing van de taal als gebrekkig medium, niet zozeer gericht op communicatie met anderen, dan wel op de conceptuele effectiviteit van het eigen onderzoeksidioom. Deze verwoording dan nog eens aanpassen met het oog op toegankelijkheid, vulgarisering of zelfs communicatie doorkruist aldus de hoop van de wetenschapper op idiomatische verfijning van zijn onderzoek. Zijn lezers, anderzijds, dienen middels vorming hun gave tot aansluiting te verfijnen. Door aansluiting bij de gehanteerde benaderingswijze krijgen ze toegang tot een glimp van de inhoud, niet anders. De lezer zal zich bijgevolg de attitude van de auteur moeten eigen maken alvorens het inzicht van de menswetenschapper te verkennen. Communicatie is op dit vlak dan ook een hoogst problematisch begrip. Communicatie leidt tot neutralisering van oorspronkelijk inzicht. Communicatie doodt. Volgens Derrida⁶ in *Moscou aller-retour*, dienen communicatie en inhoudelijke stabiliteit geneutraliseerd te worden om de lezer én

zichzelf bloot te stellen aan een heel nieuwe ervaringswereld. Voor Derrida belichaamt dit zelfs het doel van zijn werk: "*Cela pourrait être, toute proportion gardée, la description de ce que j'essaie de faire: à travers la neutralisation de la communication, des thèses, de la stabilité d'un contenu, à travers une microstructure de signification, provoquer non seulement chez le lecteur, mais en soi-même, un tremblement nouveau ou une secousse du corps qui ouvre un nouvel espace d'expérience. Cela pourrait rendre compte de la réaction de pas mal de lecteurs lorsqu'ils disent que, finalement, on ne comprend rien...*"⁷

10.

Voor de ene denker is deze analyse een vorm van absurdisme, voor de andere stemt ze overeen met zijn *ähnliche* gedachten, die hij al lang koesterde doch nimmer zo accuraat verwoord zag. Niet communicatie is ons doel, maar het affectieve *geraakt* worden door een denktrant, door een idiosyncratische attitude. Dat geldt voor auteur én lezer. Punt en contrapunt bepalen als paradox elkaars betekenis, niet statisch maar bewogen, opdat die betekenis telkens in en door de casus wordt bepaald. Enkel een pragmatische interactie vanuit de casus is in staat de differentie en dynamiek, eigen aan de werkelijkheid, te benaderen en interpreteren. Dergelijke interactie is gericht op engagement en participatie. Contrapunt en paradox⁸ gelden dan niet als transcendente concepten doch als instrumenten van zingeving middels interactie rond de casus, exponent van die dynamische en differentiële realiteit.

11.

Dit *denken over denken*, deze denkhouding is inderdaad ongemakkelijk. Daarom begrijpt Derrida dat zijn lezers afhaken wegens onbegrip. Toegegeven: ook deze tekst zal vooral *begrepen* worden door lezers, die de denkhouding, attitude of benaderingswijze van de auteur delen en geen ingreep qua communicatievorm, popularisering of vulgarisering kan hieraan als dusdanig verhelpen. Hopelijk zal de tekst de lezer en zijn denkkader minstens *raken* en bewegen, zoals Wittgenstein concludeert: "*Mijn stellingen zijn verhelderend omdat hij die me begrijpt, ten slotte erkent dat ze onzinnig zijn, als hij door middel van mijn stellingen—er op—boven ze uit geklommen is.*", waarna zijn vertaler Willem Frederik Hermans in een

nawoord opwerpt: "*Zijn er, met andere woorden, twee soorten onzin? Een nuttige en een minder nuttige soort? Ik geloof van wel...*"

⁹ Lezers daarenboven aanzetten tot verkenning van afwijkende inzichten vergt dan weer vorming middels ervaring, confrontatie en interactie. In die zin is een tekstuele of vormelijke bijsturing enkel werkbaar, voor zover deze de interactie tot inzichtsvorming verhoogt zonder inhoudelijk compromis.¹⁰ Zoals bij een alfabetisch vocabularium¹¹ dat, bewogen door juxtapositie en contrapositie, concepten met elkaar en de lezer confronteert: een juridisch glossarium dus, gegrond in wijsgerig contrapunt, waarbij het spel van de antoniemen, ja zelfs van de antinomie,¹² in alle ernst wordt beoefend.

- 1 Deze bijdrage maakt deel uit van: Flerackers, F., *Het Recht van de Filosoof*, Larcier, Gent, 2006, 302 p., en sluit aan bij de in het vorige nummer van Vivat gepubliceerde tekst (Vivat Academia nr. 133, p. 187-191.)
- 2 Unger, R., o.c., p. 129-134, waar hij pleit voor juridische analyse in de vorm van institutionele verbeelding.
- 3 Deleuze, G., o.c.
- 4 Cfr. Derrida, J., *Glas*, Galilée, Paris, 1974.
- 5 Derrida, J., *Force de loi*, Galilée, Paris, 1994; id., *Spectres de Marx*, Galilée, Paris, 1993.
- 6 Derrida, J., *Moscou aller-retour*, l'Aube, La Tour d'Aigues, 1998.
- 7 Derrida, J., o.c., p. 146.
- 8 De hiervoor toonaangevende paradox is dan, althans middels contrapunt, Wittgensteins laatste basisstelling uit de *Tractatus*: "*Wovon man nicht sprechen kann, darüber muss man schweigen.*". Cfr. Wittgenstein, L. o.c., p. 152. Belangrijk is het verschil tussen *wovon* en *darüber*. Het eerste kan als het gevolg van een affectief effect omschreven worden, het tweede niet. Hermans' vertaling geeft mijns inziens niet de complexiteit van Wittgensteins uitspraak weer ("*Van dat, waarover niet kan worden gesproken, moet men zwijgen*"). De vertaler noemt deze zin overigens niet zozeer een vertaling dan wel een parafrase (p. 184). Voor Wittgensteins stelling kan dan ook evenzeer gelden: "*waarvan en waardoor niet kan gesproken worden, daarover moet men vooral spreken*". De interactie van dat spreken, en niet de steriele communicatie van de talige rede of *logos*, is zinvol en genereert betekenis. Cfr. reeds Flerackers, F., *Het Vel van de Rechter. Van Oordeelsvorming tot Conflictregeling*, Larcier, Gent, 2002, p. 14. Hier past overigens een verwijzing naar wat Rorty ooit in navolging van Oakeshott de *conversation of mankind* noemde: de taak van de filosofie betreft niet zozeer de waarheidsvinding, maar de confrontatie en afweging van alternatieve vocabularia. Cfr. Rorty, R., *Philosophy and the Mirror of Nature*, Basil Blackwell, Oxford, 1980, p. 389.
- 9 Wittgenstein, L., o.c., p. 161 (nawoord W.F. Hermans).
- 10 In die zin dient het schrijven van tijdschriftbijdragen afgeraden te worden, vermits dergelijke fragmentarische publicaties de lezer om de tuin leiden in hun te beknopte verwoording. Enkel de rechtstreekse voeling met het denken zelf, en dus niet met de summere restanten van dat denken, biedt lezers kansen om de interpretatie van de auteur te verkennen. Enkel contact met de onver-

sneden *stream of consciousness*, steevast gebrekkig verwoord door de onmacht van de taal, biedt die onbestemde mogelijkheid. Zo ook blijven *Ulysses* van James Joyce, *To the Lighthouse* van Virginia Woolf, *As I Lay Dying* van William Faulkner, of zelfs *Howl* van Allen Ginsberg, behouden in hun volle glorie als monoloog en moet de lezer zich de moeite getroosten hun solipsisme en authenticiteit tegemoet te treden en geenszins verlangen dat hem versneden en dus vervormde fragmenten worden voorgelegd. Om diezelfde reden zal ook de menswetenschapper het boek prefereren boven het tijdschrift. Hooguit zal hij toelaten dat het boek zelf onderverdeeld wordt in paragrafen en met het oog op leesbaarheid in beperkte mate opgeschoond.

- 11 Cfr. Fleerackers, F., *Het Recht van de Filosoof. Juridisch Glossarium voor Geschillenregeling*, Larcier, Gent, 2006, 302 p.
- 12 Antinomie, Lat.: antinomia (dubbelzinnigheid in de wet): tegenstrijdigheid tussen twee oordelen die beide waar schijnen te zijn.

Welk Benelux voor morgen? Enkele beschouwingen¹

Prof. Dr Jan De Groof

Inleiding

De Benelux is onder meer opgericht om een pioniersrol te spelen bij de economische en politieke eenwording van Europa. Ondanks recente tegenslagen zoals de afwijzing de ontwerp-Grondwet van de Europese Unie (EU) door het Nederlandse en Franse electoraat in 2005, moet het Europese eenwordingsideaal dat de oprichters van de Benelux geïnspireerd heeft in zekere zin als gerealiseerd beschouwd worden. In het licht hiervan dringt zich de vraag op of de Benelux nog toekomst heeft. Moet het Verdrag dat hieraan ten grondslag ligt en dat in 2010 afloopt verlengd worden? Vervangt de EU niet volkomen de bestaansreden van Benelux?

Deze vraag is, in de eerste plaats maar natuurlijk niet exclusief, van belang voor de regeringen van de lidstaten. In het gefederaliseerde België bezitten de deelstaten daarenboven de constitutionele bevoegdheid om internationale verdragen te sluiten.

De Benelux en de EU

Een Vlaamse jurist heeft opgemerkt dat instellingen die onweersaanbare strekking hebben voort te leven, zelfs wanneer niemand nog goed weet waartoe ze effectief kunnen dienen.² Degenen, die de vernieuwing van het Benelux-verdrag voorstaan zijn echter ervan overtuigd dat deze regel niet van toepassing is op de alliantie die dat Verdrag bijna een halve eeuw geleden in het leven heeft geroepen. Zij stellen dat de Benelux, ondanks de realisering van nagenoeg al zijn oorspronkelijke doelstellingen, nog steeds zijn bestaansrecht behoudt. Het expansieproces van de EU speelt een belangrijke rol in de argumentatie die zij aan deze stelling ten grondslag hebben gelegd. De Unie, die bij de totstandkoming ervan slechts uit zes

lidstaten bestond, telt thans vijftientig leden en de verwachting is dat *"binnen tien tot vijftien jaar het ledental van de Europese Unie verder zal groeien tot meer dan dertig landen."*³ Het spreekt voor zich dat deze sterke uitbreiding de bestuurbaarheid van de EU op de korte termijn niet ten goede zal komen. Voorstanders van de vernieuwing van het Benelux-verdrag zien hierin echter een kans om de Benelux wederom een voortrekkersrol te laten spelen. Volgens deze zienswijze kan de Benelux deze uitbreiding aangrijpen om zich binnen de EU om te vormen tot een deelfederatie die andere landen tot voorbeeld zou moeten strekken. De Benelux als intra-Europese instelling zou dan een inspirerende rol kunnen vervullen voor andere Europese deelfederaties. De nu reeds bestaande overlegstructuren tussen bijvoorbeeld de Scandinavische landen of de zogenaamde Visegradstaten zouden kunnen uitgroeien tot met de Benelux vergelijkbare deelfederaties. Meer nog: Europa zou op termijn de deelfederaties formeel kunnen erkennen en als zodanig in haar organisatie opnemen. De bundeling van EU-lidstaten in deelfederaties zou dan ook de bestuurbaarheid van Europa ten goede komen.

De realiteit toont echter aan hoe hachelijk het is te veronderstellen dat de Beneluxlanden op vergaderingen van de Europese Ministerraad steeds een gemeenschappelijk standpunt dienen in te nemen. Uit de praktijk blijkt de geringe belangstelling om de Benelux om te vormen van een economische naar een politieke unie.

Naast het *bestuurbaarheidsargument*, heeft de Europese expansie de voorstanders van Verdragsvernieuwing nog een ander argument in handen gespeeld. De toename van EU-ledental zal immers leiden tot een relatief machtsverlies van individuele lidstaten in het algemeen, en dat van kleine lidstaten in het bijzonder. Deze relatieve verzwakking wordt nog verder in de hand gewerkt door het feit dat besluitvorming binnen de EU thans in belangrijke mate plaatsvindt op basis van intergouvernementele afspraken tussen de grote lidstaten die in wisselende coalities hun wil trachten door te drukken. Voor kleine landen dreigt er dan slechts marginalisering. *"Coalities worden gevormd of gebroken in de groep van grote landen. De kleintjes zijn toeschouwers."*⁴

In deze nieuwe machtspolitieke constellatie meent een aantal voorstanders van verdragsverlenging echter eveneens een nieuwe kans voor de Benelux te kunnen ontwaren. Om hun dreigende marginalisering binnen de EU af te wenden of althans te matigen, moeten de Benelux-landen volgens deze voorstanders een tweesporenstrategie volgen.

Deze landen moeten, in de eerste plaats, hun van oorsprong econo-

mische unie tot een politieke alliantie te transformeren: Zij moeten ernaar streven *"in de EU in principe als politieke eenheid op te treden, daarbij voortbouwend op de traditie van overleg en consensus die in de Benelux-landen sinds lang deel uitmaakt van de heersende politieke cultuur."*⁵ Met een bevolking van 27 miljoen en een BBP dat vergelijkbaar is met dat van Spanje zou de vernieuwde Benelux dan, in principe, tot een machtsblok van betekenis binnen de expanderende EU kunnen uitgroeien.

In de tweede plaats moeten de Benelux-landen, in samenwerking met andere kleine landen uit Noord- en Midden-Europa, erop aandringen dat de besluitvorming binnen de EU plaatsvindt langs de communautaire weg, dat wil zeggen dat besluiten genomen moeten worden via EU-instellingen zoals de Europese Commissie, het Europese Parlement en de Europese Raad waar alle lidstaten vertegenwoordigd zijn. Regeringen van grote lidstaten hebben, aldus S.W. Couwenberg, bij Europese besluitvorming immers de intrinsieke neiging om via intergouvernementele overleg hun wil door te drukken *"en de kleine lidstaten zodoende voor het blok te zetten."*⁶ Een politieke Benelux-Unie kan tegenover die tendens een belangrijke rol vervullen door zich in te zetten voor handhaving en verdere ontwikkeling van de communautaire methode en teneinde de Europese éénwording daadwerkelijk kracht bij te zetten. Zodoende kan zij tevens in het Europese machts spel waken over de positie en belangen van kleine lidstaten en een dam opwerpen tegen de neiging van grote lidstaten tot het voeren van een verdeel-en-heerspolitiek. Als voorloper en voortrekker van de Europese integratie zou hier dan voor de Benelux een nieuwe taak gevonden worden.⁷

Inmiddels werden ook andere pleidooien gehoord voor de integratie van een politieke agenda binnen de Benelux: *"... Therefore, what is needed the most, at this point in time, is a political commitment for closer political cooperation."*⁸ De Vlaamse, en binnen afzienbare tijd allicht ook de Belgische, zienswijze is ingegeven door een zeker scepticisme over de haalbaarheid van dergelijk stramien

De Vlaamse toekomstvisie

In tegenstelling tot Nederland, waar de regering het debat over de toekomst van de Benelux vooralsnog aan het initiatief van individuele wetenschappers en publicisten overlaat, heeft de Vlaamse regering hierover zopas een standpunt ingenomen,—goeddeels geïnspireerd door een academische onderzoeksgroep.⁹

Die was tot de conclusie gekomen dat de vraag omtrent de verlenging van het Benelux-verdrag bevestigend beantwoord kan worden. Een veertiental aanbevelingen werd geformuleerd om het functioneren van de Benelux in de toekomst te verbeteren. Deze aanbevelingen vloeien, op hun beurt, voort uit een analyse van de kansen die de Benelux, gelet op zijn sterke en zwakke punten, zou kunnen benutten in een zich uitbreidende EU.

Wij kunnen uit dit rapport een drietal argumenten ten voordele van verdragsvernieuwing destilleren. Naast de Europeespolitieke argumentatie¹⁰, heeft de onderzoeksgroep nog twee andere bestaansredenen aangedragen die de voortzetting van de Benelux moeten rechtvaardigen.

Daarbij heeft de onderzoeksgroep met nadruk erop gewezen dat de Benelux-landen onder het vigerend Europees recht een significant voordeel ten opzichte van andere EU-lidstaten genieten. De machtigingsclausule uit artikel 306 van het EG-verdrag geeft, aldus de onderzoeksgroep, de drie Beneluxlanden een mogelijkheid die alle andere lidstaten en subregionale groeperingen van de Europese Unie moeten ontberen: in hun onderlinge samenwerking mogen zij verder gaan dan de Europese instellingen, en—voor zover nodig en binnen de grenzen van de evenredigheid—zelfs maatregelen treffen die ingaan tegen de Europese regels, en aldus bijvoorbeeld aan hun respectieve onderdanen voordelen toekennen die niet aan de onderdanen van andere EU-lidstaten worden toegekend.¹¹

Gebruikmakend van deze juridische mogelijkheid heeft de onderzoeksgroep een voorstel gedaan dat een *economische rechtvaardiging* voor verdragsvernieuwing kan genoemd worden. Zij pleit voor een intensievere vorm van economische samenwerking, die gericht is op de versterking van de Benelux als experimentele voortrekkers op het vlak van de interne markt en economische samenwerking, met specifieke aandacht voor thema's waar zich opportuniteiten voordoen en waar men verder kan gaan dan de EU: energie, Lissabon-normen, liberalisering (van onder meer diensten), fiscale harmonisering (onder meer accijnzen), harmonisering van sociale wetgevingen en van de vestigingswetgeving voor bedrijven.¹²

In dit toekomstscenario moet de Benelux derhalve zijn pioniersrol in de economische integratie van Europa wederom op zich nemen. De lidstaten ervan hebben in het verleden immers al aangetoond dat zij in staat zijn de economische laboratoriumfunctie met succes vervullen.

Euroregionale samenwerking vormt, naast het Europeespolitieke en het economische argument, voor de onderzoeksgroep de derde

rechtvaardiging waarop de voortzetting van het Benelux-verdrag gebaseerd kan worden. In dit toekomstplan, dat ook wel de '*Benelux Plus*' wordt genoemd, moet de Benelux zijn bestaansredenen ontleen aan de ruimte-economische samenwerking met de Duitse *Länder* en de Franse *Régions* die aan de grensregio's van de Beneluxlanden liggen. Met deze Euroregionale samenwerking zou er dan een concrete invulling gegeven kunnen worden aan het befaamde subsidiariteitsbeginsel van het Europese recht.¹³

Het onderzoeksrapport constateert dat er aan dit *Benelux Plus*-scenario een aantal juridische knelpunten kleeft, maar acht die problemen niet onoverkomelijk. De auteurs van dit rapport wijzen erop dat zowel de *Länder* als de *Régions* niet als volwaardige leden aan dit Euroregionale samenwerkingsverband kunnen deelnemen.

Er kan nochtans op worden gewezen dat de samenwerking tussen lokale en regionale overheden juridisch gezien thans reeds mogelijk lijkt op basis van het zogeheten *nabuurschapsrecht*—het geheel van publiekrechtelijke rechtsregels en rechtsbeginselen die lokale en regionale overheden aan de weerszijden van de grens van Europese staten in staat stellen samenwerkingsakkoorden met elkaar te sluiten om grensoverschrijdende problemen aan te pakken.

Volgens de klassieke leer van de nationale soevereiniteit zijn lokale en regionale overheden niet bevoegd dat te doen, daar grensoverschrijdende samenwerkingsakkoorden *verdragen* zijn die alleen door volkenrechtelijke instellingen aangegaan kunnen worden, hetgeen, in meer concrete bewoordingen, inhoudt dat alleen nationale overheden de constitutionele competentie bezitten om ze met elkaar te sluiten. Binnen dit juridisch-normatief kader zijn de mogelijkheden tot grensoverschrijdende samenwerking tussen lokale en regionale overheden derhalve "*bijzonder beperkt, zo al niet uitgesloten.*"¹⁴

Voormelde auteurs argumenteren daartegen dat deze klassieke leer niet langer houdbaar is in het licht van onder meer de voortschrijdende Europese integratie. Op basis van een uitgebreid rechtsvergelijkend en verdragsrechtelijk onderzoek betogen zij "*dat grensoverschrijdend samenwerking een instrument is van uitoefening van de interne materiële bevoegdheid van lokale besturen.*"¹⁵ De bevoegdheid van lokale of regionale overheden in de grensstreek om een samenwerkingsovereenkomst met vergelijkbare bestuursorganen aan de andere kant van de nationale grens te sluiten ligt, met andere woorden, reeds besloten in hun nationaalrechtelijke of binnenlandse competentie om het gebied onder hun jurisdictie te besturen. De totstandkoming van een dergelijke overeenkomst behelst derhalve niet een aantasting van de prerogatieven inzake buitenlandse betrekkingen die aan de nationale overheid toebehoren.¹⁶

*"Deze vaststelling vormt," aldus Wouters en Van Eeckhoutte, "de hoeksteen van een juridisch kader inzake grensoverschrijdende samenwerking, het 'nabuuerschapsrecht'."*¹⁷

De juridische basis die het nabuuerschapsrecht biedt voor de samenwerking tussen de grensregio's van de Benelux-landen enerzijds en de Duitse *Länder* en de Franse *Régions* anderzijds kan echter op zich geen alternatief zijn voor een volwaardig verdrag waarop het samenwerkingsverband van de *Benelux Plus* moet zijn gefundeerd. Zonder een overkoepelende juridisch structuur zouden er immers een veelheid van gedifferentieerde samenwerkingsakkoorden tussen de grensregio's kunnen ontstaan waardoor de transparantie en toegankelijkheid, bijvoorbeeld in hoofde van de burger, bemoeilijkt wordt. Een kaderverdrag in de vorm van een vernieuwd Benelux-verdrag of het bezigen van een *protocol* zou, vanuit het perspectief van de Euroregionale samenwerking, daarom zeer gewenst zijn.

Deze Euroregionale samenwerking is niet alleen juridisch mogelijk, maar kan financieel ook heel aantrekkelijk zijn. Immers, sinds de jaren '90 van de vorige eeuw heeft de EU, in het kader van het Europese cohesiebeleid, via de zogenaamde structuurfondsen grote bedragen vrijgemaakt ter bevordering van grensoverschrijdende samenwerking tussen de lokale besturen. De politieke en bestuurlijke coördinatie die vereist is om een geslaagde aanspraak daarop te kunnen doen zou een krachtige stimulans kunnen zijn voor de betrokken grensregio's uit de Benelux, Duitsland en Frankrijk om hun grensoverschrijdende samenwerking te formaliseren en te intensiveren. De *Verordening betreffende een Europese Groepering voor Territoriale Samenwerking (EGTS)* die het Europees Parlement en de Raad op 5 juli 2006 hebben aangenomen verschaft daarvoor een additionele rechtsbasis. Een EGTS moet, aldus artikel 11 van deze Verordening¹⁸, handelend kunnen optreden, hetzij om programma's of projecten voor territoriale samenwerking uit te voeren die de Gemeenschap medefinanciert met name in het kader van de structuurfondsen overeenkomstig Verordening (EG) nr. 1083/2006 en Verordening (EG) nr. 1080/2006 van het Europees Parlement en de Raad van 5 juli 2006 betreffende het Europees Fonds voor de Regionale Ontwikkeling, hetzij om acties voor territoriale samenwerking uit te voeren waartoe het initiatief uitsluitend door de lidstaten en hun regionale en lokale overheden wordt aangenomen en waarvoor de Gemeenschap al dan niet een financiële bijdrage levert.

Juridisch gezien bestaat er derhalve geen enkele reden voor de betrokken landen en grensregio's uit Duitsland en Frankrijk om de aanstaande vernieuwing van het Benelux-verdrag niet aan te grijp-

pen om het mogelijke samenwerkingstreven tussen hen van een juridisch fundament te voorzien. Op dit moment is het echter onbekend of er daadwerkelijk van deze gelegenheid gebruik gemaakt gaat worden. *"Indien de politieke wil bestaat om de Franse en de Duitse grensregio's bij de Benelux te betrekken, zal dit zonder enige twijfel voor een versterkte dynamiek zorgen met positieve effecten voor de Benelux als geheel,"* voorspelt de onderzoeksgroep.¹⁹

Politieke lippendienst

Een verlenging van het Verdrag dient aandacht te besteden aan de versterking van de politieke en diplomatieke rol van de Secretaris-generaal en het college van secretarissen-generaal en aan de revitalisering van het Comité van Ministers. Dat Comité komt immers, ondanks de verdragsrechtelijke verplichting daartoe, praktisch nooit samen.²⁰

Nederland hecht misschien evenals federaal België een zeker belang aan de politieke samenwerking van de drie Benelux-landen, maar hieraan dient meteen toegevoegd dat men nochtans zich niet kan ontkomen *"aan de indruk dat dit in beide landen meer lippendienst dan echte overtuiging is. Standpunten liggen vaak al te ver uiteen."*²¹ De oorzaak voor de politieke divergentie tussen de twee grootste landen van de Benelux, die dus fataal kan zijn voor het voortbestaan van deze unie, kan mede gezocht worden in hun verschillende geopolitieke oriëntatie.²² Daarnaast loopt ook hun economische oriëntatie sterk uiteen. *"Nederland is met zijn grote bedrijven gericht op vrijhandel en liberalisering. België heeft een traditie op het gebied van marktbescherming en machtige vakbonden. Luxemburg heeft veel oog voor een specifiek doel: de banksector."*²³

De Nederlandse historica Emmely Krufth heeft erop gewezen dat, als gevolg van ontwikkelingen in de Europese geschiedenis, de Fransen nog altijd een dominante rol spelen in de economie van België, een dominantie die zij met de steun van Franstalige Belgen in Wallonië in stand hebben weten te houden.²⁴ De economische invloedssfeer van Frankrijk blijft echter niet beperkt tot Wallonië, maar strekt zich ook uit over het Nederlandstalige Vlaanderen. Nederland staat voor de liberale vrijhandel, terwijl Frankrijk bijna een synoniem is voor protectionisme en staatsinterventie in de economie.

Verschil in zienswijze bleek tevens de bron van terugkerende conflicten tussen deze twee buurlanden op Europees niveau.²⁵ Toen

hij nog leiding gaf aan de Nederlandse Ministerie van Buitenlandse Zaken, zou Minister P.H. Kooijmans herhaaldelijk hebben *"laten blijken beperkt perspectief te zien in een enigszins kunstmatig in stand gehouden organisatie van de Benelux. Het bleek dat op regeeringsniveau er tussen België en Nederland steeds meer verwijdering ontstond."*²⁶

De houding van Ben Bot—tot voor kort Nederlandse Minister van Buitenlandse Zaken—tegenover de Benelux kenmerkt zich, aldus deze critici, door een zekere mate aan ambivalentie.²⁷ Aan de ene kant bleef hij lippendienst bewijzen aan het voortbestaan van deze unie, aan de andere kant heeft hij in een toespraak voor de Belgisch-Nederlandse Conferentie in 2004 laten weten dat de belangen van Nederland binnen de EU naar zijn oordeel het best gediend kunnen worden door aan te schuiven bij de wisselende coalities die de uitkomst van het Europese besluitvormingsproces bepalen.²⁸

Hoogenboezem heeft echter erop gewezen dat de Benelux in Nederland alleen nog gesteund wordt door een minuscuul aantal "idealisten". Afgezien van deze harde kern, is de steun voor de Benelux hier te lande vrijwel verstomd. Dat is, naar zijn oordeel, terecht, want dit instituut *"wordt overeind gehouden door de afwezigheid van de uitdrukkelijke wens er een einde aan te maken. Dat lijkt ook niet te hoeven: in 2008 loopt het verdrag af, en dan kan de zaak een stille dood sterven."*²⁹ Gezien de economische tegenstellingen binnen de Benelux niet groter zijn dan de economische tegenstellingen tussen de lidstaten van de EU, kunnen de bemerkingen geformuleerd worden als een probleem van al dan niet politieke bereidheid tot verdere en diepere samenwerking (zoals de al dan niet goedkeuring van de Europese grondwet).

Het Verdrag *"heeft zijn langste tijd gekend en zal op 31 oktober 2010 moeten aflopen."*³⁰ Ook volgens Nederlandse autoriteiten *"wordt het tijd ermee op te houden."*³¹

Een toekomst voor de Benelux

Gezien de oorspronkelijke doelstellingen van de Benelux reeds zijn gerealiseerd en het nagenoeg onmogelijk gebleken is deze organisatie te hervormen tot een Europese machtsfactor van betekenis, dringt zich onvermijdelijk de vraag op of de Benelux nog een bestaansrecht heeft in de eenentwintigste eeuw. Vertegenwoordigt zij nog een meerwaarde voor de burgers van de drie Noordwesteuropese monarchieën die samen deze unie vormen,—zelfs indien deze

rekening houden met de deelstaten in één van de drie landen,—zo mag de vraag prozaïsch luiden?

Aan de verleiding om deze vraag éénduidig negatief te beantwoorden moet worden weerstaan. Een positieve benadering zou als volgt kunnen worden omschreven. Naast alle economische en politieke tegenstellingen tussen de Benelux-landen bestaan er eveneens concrete beleidsterreinen waarop de nauwere samenwerking tussen deze landen niet alleen wenselijk maar ook dringend noodzakelijk is. Het gaat hierbij om de aanpak van vraagstukken op beleidsterreinen waar de Europese integratie nog niet zover is voortgeschreden. Deze vraagstukken moeten in Benelux-verband worden aangepakt, nu het Europese integratieproces mede door de sterke toename van het EU-ledental en het groeiende Euroscepticisme onder EU-onderdanen steeds moeizamer verloopt, waardoor er daarover nog geen gemeenschappelijk beleid op Europees niveau gevoerd kan worden.

Dit betekent derhalve dat de Benelux wederom inderdaad de voortrekkersrol bij dat proces op zich zou kunnen nemen. Door als een kopgroep op te treden kan deze organisatie aan de EU-lidstaten in de achterhoede laten zien welke uitdagingen het voortschrijdende integratieproces voor hen in petto heeft én welke kansen daarbij benut zouden kunnen worden. Het is deze laboratoriumfunctie waaraan de Benelux na 2010 haar nieuw bestaansrecht binnen de EU in beginsel zou kunnen ontleenen.

De juridische basis daarvoor kan, in de eerste plaats, gevonden worden in het Europeesrechtelijke subsidiariteitsbeginsel. Dit beginsel houdt in dat de EU zich niet bezig dient te houden met problemen die beter door de afzonderlijke lidstaten kunnen worden opgelost, hetgeen, op zijn beurt, impliceert dat zij alleen mag optreden als de doelstellingen van het gemeenschappelijk beleid niet voldoende op nationaal niveau of beter op Europees niveau kunnen worden bereikt.³² Dit beginsel wordt, zoals bekend, voor het eerst in het Verdrag van Maastricht gecodificeerd, daarna in een protocol bij het Verdrag van Amsterdam nader gespecificeerd, en is thans neergelegd in Artikel I-9, 3 van het Ontwerp-Verdrag tot Vaststelling van een Grondwet voor Europa. Door hun onderlinge samenwerking te intensiveren zouden de Benelux landen, aldus Professor J.Q.Th. Rood, een adequate en concrete invulling hieraan kunnen geven.³³

De tweede juridische bron die de Beneluxlanden in staat stelt verder te gaan in hun onderlinge samenwerking dan de rest van de EU wordt, zoals reeds aangestipt, gevormd door de eerder genoemde machtigingsclausule van Artikel 306 van het EG-Verdrag.³⁴ Het is mogelijk te betogen dat deze specifieke bepaling aan de Benelux

veel meer bevoegdheden verschaft dan het algemene subsidiariteitsbeginsel. Zij staat de lidstaten ervan immers toe van Europese regelgeving af te wijken, indien deze afwijking hun diepere integratie ten goede komt. Deze afwijkingsbevoegdheid gaat zelfs zo ver dat Benelux-règelgeving onderdanen uit andere EU-landen daarbij zou mogen discrimineren. Zo is op grond van de machtigingsclausule mogelijk dat, in zoverre het gemeenschapsrecht hier nog geen regeling voor treft, de vestigingsvoorwaarden in België voor bepaalde Nederlandse en Luxemburgse vrije beroepen soepeler zijn dan voor hun Duitse collega's.

Gelet op het fundament dat het Europees recht de Benelux landen daartoe biedt, valt het niet te verwachten dat zij op enige juridische problemen zullen stuiten bij de vervulling van hun laboratoriumfunctie op die gebieden die geheel of gedeeltelijk nog buiten het bereik van de Europese regelgeving vallen.

De bestrijding van grensoverschrijdende criminaliteit vormt hiervan wellicht het meest markante voorbeeld.³⁵ In dit domein is de samenwerking tussen de Benelux-landen onderling inderdaad verder voortgeschreden dan die met de rest van de EU. De juridische basis ervan wordt gevormd door een Verdrag inzake grensoverschrijdend politieel optreden dat tussen deze landen in 2004 is gesloten en dat onder andere op het vigerende Benelux-verdrag is gestoeld. Het is inmiddels in alle drie landen in werking getreden. Dankzij dit Verdrag zijn de politiediensten uit België, Nederland en Luxemburg bevoegd om onder meer met elkaar te patrouilleren, wederzijdse bijstand te verlenen bij grote evenementen, en persoonsgegevens uit te wisselen.

Eén van de gevolgen hiervan is dat er tussen de politiediensten uit deze drie Benelux-landen een samenwerkingsgraad heeft bereikt die deze diensten zonder meer tot de voortrekkers op het gebied van Europese politesamenwerking zou kunnen stempelen. J.F. Leclercq heeft dan ook met zichtbaar genoegen een Canadese criminoloog aangehaald, die erop heeft gewezen dat "*[l]a coopération policière au Benelux est même plus intense que celle à l'oeuvre sur la frontière entre le Canada et les Etats-Unis.*"³⁶

Er kleeft echter een belangrijk nadeel van dit Verdrag: in het geval dat er een geschil ontstaat tussen de Verdragsluitende landen over de interpretatie dan wel toepassing van dat Verdrag moet er een raadgevende Commissie ingesteld worden om dit geschil op te lossen. Leclercq heeft gesuggereerd dat het beter zou zijn, indien deze taak opgedragen wordt aan het Benelux-gerechtshof,³⁷ een rechterlijke instantie die in 1965 is opgericht door het Verdrag betreffende de instelling en het statuut van een Benelux-gerechtshof

en die onder meer de rechtseenheid van het Benelux-rechtsregime ten aanzien van intellectuele eigendom moet bewaken. Door de beslechting van geschillen die uit het Benelux-recht kunnen voortvloeien bij één gerechtelijke instantie te concentreren wordt immers de doorzichtigheid van de Benelux bevorderd. Die doorzichtigheid vormt tevens een uitstekend argument om bij de vernieuwing van het Benelux-verdrag al de afzonderlijke Benelux-verdragen zoals het reeds besproken Verdrag inzake grensoverschrijdend politieel optreden en het Verdrag inzake de intellectuele eigendom bij de vernieuwing van het Benelux-verdrag in "*één omvattende structuur*" te gieten.³⁸

Dit brengt ons dan tot het volgende domein waarin de Benelux haar laboratoriumfunctie zou kunnen vervullen: *de harmonisatie van het mededingingsrecht* der Beneluxlanden. Op dit moment worden onder meer het kartelverbod en de markttransparantie binnen de Benelux gehandhaafd door nationale instanties zoals de *Nederlandse Mededingingsautoriteit*, de Belgische *Raad voor de Mededinging* en de Luxemburgse *Conseil de la Concurrence*. Gegeven de omstandigheid dat veel grote ondernemingen binnen de Benelux thans mede als gevolg van de globalisering en de liberalisering van de Europese markt zich al dan niet gedwongen voelen om overnames te maken of fusies met elkaar aan te gaan, lijkt het beginsel van rechtsgelijkheid niet alleen te vergen dat deze ondernemingen onder een uniforme rechtsregime vallen, maar ook dat de handhaving ervan door de diverse nationale instanties op een redelijk consistente wijze geschiedt. Het EU Witboek verleent binnen het gemeenschappelijk communautair kader de beleidsruimte aan de Lid-Staten die zulks gemeenschappelijk kunnen invullen.

Dit doel kan het best bereikt worden wanneer de drie Benelux-landen de aanstaande vernieuwing van het Benelux-verdrag zouden aangrijpen om het mededingingsrecht binnen de jurisdictie van hun organisatie te harmoniseren, waarbij zij, benevens de creatie van één krachtige Mededingingsautoriteit, het Benelux-gerechtshof de bevoegdheid toekennen de eenvormige interpretatie (en toepassing) ervan te garanderen als exclusieve beroepsinstantie.

Krachtens zowel het voornoemde Verdrag uit 1965 als het in 2005 in werking getreden Benelux-verdrag inzake de intellectuele eigendom is dit Gerechtshof belast met een identieke taak omtrent intellectuele eigendomsrechten in het algemeen en het merkenrecht in het bijzonder. Als dit rechtscollege in staat is toe te zien op de uniforme uitleg en handhaving van intellectuele eigendomsrechten binnen de jurisdictie van de Benelux, waarom zou het niet hetzelfde kunnen doen voor het eveneens economisch belangrijke rechtsgebied

der mededinging, in volkomen respect van de Europese norm?

Een ander gebied waar de Europese regelgever relatief veel beleidsvrijheid aan de individuele lidstaten overlaat en waar de Benelux-landen dus een pioniersrol kan spelen betreft het complex van beleidsterreinen die betrekking hebben op *asiel, immigratie en integratie*.

Sinds de Top van Tampere in 1999 heeft deze problematiek altijd hoog op de Europeespolitieke agenda gestaan.³⁹ Er werd gestreefd naar een gemeenschappelijk EU-beleid ten aanzien van deze vraagstukken, maar het is echter niet mogelijk gebleken om, afgezien van de formulering van een aantal minimumeisen waaraan nationale regelgeving moet voldoen, deze doelstelling te verwezenlijken. De beleidsvrijheid die individuele lidstaten ten gevolge hiervan hebben kunnen genieten heeft in een aantal gevallen tot aanzienlijke verschillen in nationale wetgeving geleid, die, op hun beurt, grote problemen voor buurlanden hebben veroorzaakt.⁴⁰

Gebruikmakend van de beleidsruimte die de Richtlijn 2003/86/EG inzake het recht op gezinshereniging (waaronder ook gezinsvorming valt) aan lidstaten toestaat, heeft Nederland bijvoorbeeld regelgeving afgekondigd die het voor ingezetenen in Nederland zeer moeilijk maakt om een partner uit een niet EU-land naar dit land te halen. Onder het vigerende recht moeten deze gezinsvormers aan vier cumulatieve eisen voldoen. De Nederlandse ingezetenen moeten (1) adequate huisvesting, (2) een maandelijks inkomen van 120% van het minimumloon, en (3) de minimumleeftijd van 21 hebben. De vierde eis geldt voor hun aanstaande partners: zij moeten zowel vóór als na hun komst naar Nederland voor een inburgeringstest slagen. Het gevolg hiervan is dat België waar de eisen voor gezinsvorming veel minder restrictief zijn, naast de welbekende toestroom van fiscale asielzoekers, nu ook een aanzienlijk groot aantal trouwlustigen uit Nederland moet opvangen. Hun komst heeft met name voor Antwerpen voor aanzienlijke problemen geplaatst, zonder dat de autoriteiten aldaar over enig juridisch instrument beschikken om adequate maatregelen ertegen te treffen. Na zijn kennismaking van het Deense model, heeft de Belgische minister van Binnenlandse Zaken gesteld dat een verstrenging aan de orde is, maar het beleid heeft kennelijk hieruit nog geen conclusies getrokken.

Dit voorbeeld vormt een welhaast perfecte illustratie voor de noodzaak om de regelgeving betreffende het asiel-, immigratie-, en integratievraagstuk binnen de Benelux eveneens te harmoniseren. Het gaat hier immers om een letterlijk grensoverschrijdend probleem dat, indien een gezamenlijk aanpak door de Benelux-partners uitblijft, gemakkelijk tot een heilloze concurrentiestrijd om de meest

restrictieve vreemdelingenregelgeving tussen hen zal leiden. De harmonisatie van het vreemdelingenrecht dient dan ook één van de hoofdbestanddelen te zijn van het te vernieuwen Benelux-verdrag.

Een nauwere samenwerking op het gebied van *veterinaire veiligheid en volksgezondheid* tussen de Benelux-landen enerzijds en de Duitse *Länder* en de Franse *Régions* anderzijds zou eveneens één van de pijlers kunnen zijn waarop dit Verdrag berust. Er is een aantal redenen waarom de Benelux zijn samenwerking met de genoemde regio's zal moeten intensiveren. De meest voor de hand liggende reden is dat epidemieën onder landbouwdieren grensoverschrijdende problemen zijn, terwijl de betrokken landen en regio's samen een gebied vormen waarbinnen een zeer hoge concentratie aan intensieve veeteeltbedrijven bestaat. Uitbraken van SARS in China en Canada in 2003 en de dreiging van vogelgriep meer recentelijk hebben bovendien aan het licht gebracht dat in bepaalde gevallen het verschil tussen veterinaire veiligheid en volksgezondheid nihil is, daar dieren virussen in zich dragen die ook dodelijk kunnen zijn voor mensen.

De Benelux heeft bij de (preventieve) strijd tegen de vogelgriepvirus in 2005 duidelijk laten zien over het coördinerende vermogen en de veterinaire expertise te beschikken om een dreigende epidemie van een niet te voorziene omvang te voorkomen dan wel te bestrijden. Leclercq heeft erop gewezen dat de rol die de Benelux bij de strijd tegen de vogelgriep heeft gespeeld zeer cruciaal is geweest, *"omdat het Europees verband juridisch onvoldoende lijkt om grote epidemieën te beheren."*⁴¹ Met het oog op de bestrijding van vergelijkbare uitbraken in de toekomst is het derhalve noodzakelijk dat het samenwerkingsverband van de Benelux op dit terrein met de aangrenzende Duitse en Franse regio's uitgebreid wordt. *"Vogels trekken zich [ten slotte] niets aan van landsgrenzen, en de vogelgriep dus ook niet."*⁴²

Ook op andere gebieden waar het Europees recht zich niet kon doorzetten, gelden een gelijkaardige experimentele ruimte voor een aanpak binnen, doch niet noodzakelijk door, Benelux, bijvoorbeeld inzake energie, milieu en onderzoek.

Conclusie

Er zijn ongetwijfeld nog andere beleidsdomeinen waarbinnen de samenwerking tussen de Benelux-landen nog verder geïntensiveerd kan worden. De meerwaarde dient in iedere hypothese gemotiveerd;

de doorwerking op termijn op Europese schaal verdient daarbij de voorkeur. Indien de grensoverschrijdende samenwerking op redelijke termijn niet effectief en efficiënt blijkt, dient de mogelijkheid overwogen van afbouw.

Hoewel de Benelux genoeg critici kent die om de opheffing ervan verzoeken, zal het Verdrag dat aan deze organisatie ten grondslag vernieuwd worden, ook om een andere reden. De regeringen van de drie lidstaten kunnen alleen al om diplomatieke redenen het zich niet veroorloven de Benelux teloor te laten gaan, en niet enkel om het *acquis* te verzekeren. De alliantie kan echter niet louter omwille van haar bestaan zelf in stand worden gehouden. De Europese voortrekkersrol die de Benelux zou kunnen spelen bij onder meer de bestrijding van de grensoverschrijdende criminaliteit, het politieel optreden, drugsbestrijding, rampenbeheersing, de harmonisatie van het immigratiebeleid of de waarborg van de veterinaire veiligheid kan op zich een potentieel in zich dragen welke—weliswaar voorwaardelijk—haar voortbestaan kan rechtvaardigen. Terzelfdertijd dient een drastische afslanking van de Benelux-bureaucratie worden bewerkstelligd.

Deze rechtvaardiging lijkt heel wat meer bescheiden in vergelijking met de economische en euroregionale toekomstscenario's die door de Vlaamse onderzoeksgroep worden geschetst. Zij heeft echter het voordeel dat zij vraagstukken betreft waarmee heel wat burgers in de Benelux-landen dagelijks in aanraking komen. Economische dan wel Euroregionale vergezichten zijn daarentegen veel te abstract en het is de vraag of zij in staat zullen zijn onder de bevolking van de Benelux die publieke steun te genereren die nodig is om het voortbestaan ervan te bestendigen. Ook om die reden dienen steden, gemeenten, subregio's betrokken bij het nieuwe perspectief dat een heronderhandeling van het Verdrag opent. Daarnaast kan er niet op voorhand uitgesloten worden dat vergezichten, bij nader inzien, *fata morgana's* zouden blijken te zijn.⁴³ De toekomst van de Benelux moet, met andere woorden, niet gezocht worden in de *high politics* van de idealen, maar in de *low politics* van de alledaagse praktijk.⁴⁴

Daarom ook dient het onderscheid gemaakt tussen de bijdrage die de Benelux kan leveren aan de *verticale integratie* tussen Europese, nationale en regionale instellingen enerzijds en de *horizontale integratie* tussen de regio's zelf. De regionale vertegenwoordiging en deelname is niet afdoende gewaarborgd binnen de Benelux, aanvullend op deze van de Europese Unie.

De gelaagdheid van het besluitvormingsproces is een kenmerk van Europees beleid. De vraag dient beantwoord op welke wijze de Be-

nelux zal bijdragen tot de progressieve *upgrading* van het regionale niveau binnen het Europese beleidsvormingsproces en tot de horizontale regionale ontwikkeling welke tot stand komt tussen lokale autoriteiten, associaties, publieke-private partnerships.

De EU wordt beschouwd als "*a loosely integrated multi-level system of governance characterized by fragmentation and complexity*". Een gevolg hiervan is het gebrek aan politieke verantwoording (democratisch deficit) en een doodlopen van de beslissingsprocedure. De Benelux moet bewijzen hier op structurele wijze een toegevoegde waarde te leveren.

- 1 Notities voor de inleiding die auteur hield op het colloquium, ingericht door de Orde van den Prince samen met *Beweging Vlaanderen-Europa*, op 11 november 2006 in het Provinciehuis te Antwerpen.
- 2 Ivan Verougstraete, "Een Toekomst voor het Benelux Gerechtshof", *Bijblad Industriële Eigendom*, 16 maart 2005, p. 87.
- 3 Reeds: Prof.dr. J.Q.Th. Rood, "Nederland en België in een Grotere Europese Unie", toespraak voor de Belgisch-Nederlandse Conferentie, Den Haag, 28 september, 2004.
- 4 Derk Jan Eppink, "Nieuwe Koers voor Benelux", *De Tijd*, 19 juli 2004.
- 5 S.W. Couwenberg, "Naar een Nieuwe Benelux", *Internationale Spectator*, Jaargang 59, nr. 5, mei 2005, p. 263.
- 6 Couwenberg (2005), p. 263.
- 7 Couwenberg (2005), pp. 263-264.
- 8 Janssen I.G.C., *Benelux: Closer Cooperation within the European Union*?, Shaker Publishing, Maastricht, 2006, p. 53.
- 9 Prof. Dr. Luk van Langenhove et al, *De Vlaamse Positie ten Aanzien van de Benelux naar Aanleiding van de Vernieuwing van het Benelux-verdrag*, United Nations University & Katholieke Universiteit Leuven, 2006.
- 10 Van Langenhove et al (2006), p. 256: "Daarnaast is alliantievorming tussen subregionale groeperingen een van de manieren voor de kleinere landen om meer te wegen op het Europese beleid. Een institutionele onderbouw van de Benelux, in het kader van een daadwerkelijke operationele samenwerking wordt gerealiseerd, versterkt de perceptie van de Benelux als een eensgezinde subregionale groepering en daardoor ook de geloofwaardigheid van toekomstige gemeenschappelijke standpunten van de drie landen."
- 11 Van Langenhove et al (2006), pp. 253-254. De machtigingsclausule van Artikel 306 van het EG-verdrag luidt als volgt: "De bepalingen van dit Verdrag vormen geen beletsel voor het bestaan en voltooiing van de regionale unies tussen België en Luxemburg alsmede tussen België, Luxemburg en Nederland, voorzover de doelstellingen van die regionale unies niet bereikt zijn door toepassing van dit Verdrag".
- 12 Van Langenhove et al (2006), p. 259.
- 13 "Er gaan stemmen op om deze grensoverschrijdende samenwerking te situeren binnen het subsidiariteitsbeginsel zoals vervat in het EG-Verdrag, waaraan aldus een meer 'horizontale interpretatie' zou moeten worden gegeven," schrijven Jan Wouters & Dries van Eeckhoutte in: "Het Nabuurschapsrecht: Analyse van het Snel Evoluerende Juridisch Kader voor Publiekrechtelijke Grensoverschrijdende

- Samenwerking tussen Territoriaal Gedecentraliseerde Besturen", *Chroniques de Droit Public/Publiekrechtelijke Kronieken*, No. 3, deel 1, p. 448 (2003a).
- 14 Jan Wouters & Dries van Eeckhoutte, "Het Nabuurschapsrecht: Analyse van het Snel Evoluerende Juridisch Kader voor Publiekrechtelijke Grensoverschrijdende Samenwerking tussen Territoriaal Gedecentraliseerde Besturen", *Chroniques de Droit Public/Publiekrechtelijke Kronieken*, No. 4, deel 2, p. 661 (2003b).
  - 15 Wouters & Van Eeckhoutte (2003b), p. 636.
  - 16 Wouters & Van Eeckhoutte (2003a), p. 446.
  - 17 Wouters & Van Eeckhoutte (2003b), p. 661.
  - 18 *Publicatieblad van de Europese Unie*, L 210/19, 31 juli 2006.
  - 19 Van Langenhove *et al* (2006), p. 220 (cursivering toegevoegd).
  - 20 Van Langenhove *et al* (2006), pp. 263-264.
  - 21 Theo Lansloot, "Benelux Nog Een Meerwaarde Voor Vlaanderen?", *Internationale Spectator*, Jaargang 59, nr. 5, mei 2005, p. 261. Zienswijzen lagen uit elkaar op grond van nationale overwegingen en/of bondgenootschappen binnen de Unie. België leunt aan bij de Frans-Duitse as, Nederland bij Groot-Brittannië en, via Londen, meer bij de Verenigde Staten.
  - 22 "Nederland," schrijft bijvoorbeeld Eppink, "is maritiem en Atlantisch gericht terwijl België en Luxemburg bijna letterlijk in de oksel van Frankrijk en Duitsland zitten. De oorlog in Irak heeft laten zien hoe de bijbehorende reflexen leiden tot verschillende posities." (2004)
  - 23 Eppink (2004).
  - 24 Emmely Krufft, *Het Bestaansrecht van de Benelux Economische Unie. Van Pionier tot Gepasseerd Station*, Doctoraalscriptie, Universiteit van Utrecht, 2006, pp. 62-65.
  - 25 De EU-top op 22 en 23 maart 2005 in Brussel heeft dit andermaal scherp in het licht gesteld. De Belgische premier stond pal achter of was zelfs de gangmaker van de Frans-Duitse eis tot verwerping van de Bolkestein-richtlijn van de Europese Commissie over vrijmaking van de dienstensector binnen de EU. Die richtlijn is vooral gebaseerd op het oorsprongslandbeginsel. De Franse president deed dit als onacceptabel af en het kwam ook niet voor in de slotverklaring. Commissievoorzitter J. Barosso hield er echter niet aan vast dat dit beginsel moest worden gehandhaafd met een aantal minimumvoorwaarden en kreeg de steun van Nederland. België en Nederland verschilden ook van mening over de versoepeling van het stabiliteitspact ter voorbereiding van de discussie over de meerjarenbegroting. In de discussie daarover in juni 2005 namen beide landen tegenovergestelde standpunten in.
  - 26 Cfr. Krufft (2006), *ibidem*.
  - 27 Jaap Hoogenboezem, "Nederlanders in de Benelux", *Internationale Spectator*, Jaargang 59 nr. 5, mei 2005, p. 265; Minister van Buitenlandse Zaken Ben Bot, "De verhouding België-Nederland in de nieuwe Europese Unie", een toespraak gehouden op 28 september 2004 voor voor de Belgisch-Nederlandse Conferentie te Den Haag.
  - 28 Bot (2004): "Coalities waarvan vorm en samenstelling zouden veranderen als de zandbanken van de Noordzee. Tegelijkertijd constateerde ik dat binnen dit verhevigde bilateralisme een rol is weggelegd voor een meer duurzaam verband als de Benelux—niet voor niets krijgt de Benelux een speciale vermelding in het constitutioneel verdrag."
  - 29 Hoogenboezem (2005), p. 267.
  - 30 Krufft (2006), p. 99.
  - 31 Cfr. Hoogenboezem (2005), p. 267.
  - 32 Cfr. bv. Jan De Groof, (ed.), *Subsidiarity and Education*, Leuven, Acco, 1994.
  - 33 Rood (2004).
  - 34 Dit Artikel wordt integraal opgenomen in Artikel IV-441 Ontwerp-Verdrag tot

- Vaststelling van een Grondwet voor Europa: "Dit verdrag vormt geen beletsel voor het bestaan en de voltooiing van de regionale unies tussen België en Luxemburg alsmede tussen België, Luxemburg en Nederland, voorzover de doelstellingen van die regionale unies niet worden bereikt door toepassing van dit verdrag."
- 35 J.Fr. Leclercq, "Le Droit Benelux sous un Jour Nouveau, Droit Inconnu?", 33 *Journal des Tribunaux*, 2006a.
  - 36 Leclercq (2006a), p. 622.
  - 37 Leclercq (2006a), pp. 621-622.
  - 38 "De Benelux is gegrondvest op een groot aantal verdragen, wat niet bijdraagt tot de doorzichtigheid van de institutionele structuur. Bij de herziening van het verdrag is het dus geen overbodige oefening om te kijken of al deze verdragen in één omvattende structuur kunnen worden gegoten (...)," schrijven Jan Wouters *et al* in: "Vlaanderen en de Benelux: Elementen voor een Toekomstvisie", Working Paper Nr. 101, oktober 2006, Instituut voor Internationaal Recht, Faculteit Rechtsgeleerdheid, Katholieke Universiteit Leuven.
  - 39 Sjef Ederveen *et al*, *Bestemming Europa: Immigratie en Integratie in de Europese Unie*, Europese Verkenning 2, Bijlage bij de Staat van de Europese Unie 2005, CPB & SCP, 2005, p. 87.
  - 40 Ederveen *et al* (2005), pp. 91-92.
  - 41 Leclercq (2006b), p. 35.
  - 42 *Ibidem*.
  - 43 De "samenwerking" tussen Nederland en Vlaanderen bij de uitdieping van de Westerschelde en de modernisering van de IJzeren Rijn vormt wat dit betreft een exemplarische waarschuwing.
  - 44 Hendrik Vos, "Europese Cultuurpolitiek: Tijd voor Belgisch-Nederlands Initiatief?", *Internationale Spectator*, Jaargang 59 nr. 5, mei 2005, p. 270.

Religie & Rationaliteit. Over het conflict tussen wetenschap en godsdienst

René van Woudenberg

Inleiding

Is religie, of religieus geloof, rationeel? Deze vraag is het onderwerp van deze avond. Het antwoord erop hangt uiteraard af van wat men onder de beide noties 'religieus geloof' en 'rationeel' verstaat. Laat ik onmiddellijk zeggen dat ik bij 'religieus geloof' in de eerste plaats zal denken aan het christelijk geloof, simpelweg omdat ik daar het meeste vanaf weet. Is nu dit religieuze geloof rationeel? Zoals gezegd, dat hangt af van wat men onder 'rationeel' verstaat. Uit de menigte van opvattingen hierover haal ik enkele saillante naar voren—met als doel om aan te geven over welke kwestie ik het wil hebben wanneer ik het heb over de rationaliteit van religieus geloof.

Ten eerste. Volgens Aristoteles is de mens een rationeel dier. De mens verschilt van het dier door zijn rationaliteit, door het feit dat de mens is uitgerust met ratio. En dat houdt in dat de mens, anders dan althans sommige andere dieren, begrippen kent, dingen kan geloven, kan redeneren, reflecteren, nadenken over zaken die ver van hem verwijderd zijn in ruimte en tijd. Mensen zijn kenners—althans, kunnen dat zijn. Welnu, de vraag of religie rationeel is, kan opgevat worden als de vraag of rationele wezens religieus geloof kunnen hebben. De vraag die ik wil behandelen onder de noemer "is religie rationeel?" is niet deze vraag. (Het antwoord erop is overigens eenvoudig genoeg. We weten dat vele miljoenen dieren die rationeel zijn in Aristotelische zin, religieus geloof hebben.)

Nu zou het natuurlijk zo kunnen zijn dat rationele dieren inderdaad religieus geloof hebben maar dat dat geloof het effect is van dysfunctionaliteit van die dieren. Rationele dieren kunnen paranoïde zijn, maar daarmee is datgene wat iemand gelooft ten gevolge van zijn paranoia nog niet rationeel. Wie paranoia is, gelooft wel van alles, maar dat geloof is het effect van het dysfunctioneren

van iemands cognitieve vermogens. Men zou daarom een meer toegespitste notie van rationaliteit kunnen definiëren—een notie volgens welke hetgeen iemand gelooft rationeel is indien dat geloof niet het product is van dysfunctionerende vermogens (zoals het geloof van een paranoïde persoon wel het product is van dysfunctie). Is nu religieus geloof het product van dysfunctionerende vermogens? Is religieus geloof een pathologie (zoals het geloof van een paranoïde persoon) of is het een orthologie, product van dysfunctionerende vermogens, of product van naar behoren functionerende vermogens? Zoals bekend was Marx van mening dat religieus geloof wordt voortgebracht door vermogens die dysfunctioneren—een dysfunctie die veroorzaakt wordt door verziekte maatschappelijke omstandigheden. Mijn vraag is naar de redelijkheid van religie is niet deze vraag.

Verwant met deze notie van rationaliteit is de volgende: geloof is rationeel wanneer het wordt is gegenereerd door vermogens of mechanismes die *op waarheid* gericht zijn. Wanneer iemand in de greep is van wishful thinking, of op basis van astrologische kaarten gelooft dat zijn lot uit de loterij het winnende lot is, dan is dat geloof niet rationeel. Waarom niet? Omdat het niet gegenereerd is door vermogens of mechanismes die op waarheid zijn gericht. Is nu religieus geloof rationeel in deze zin, of wordt het opgewekt door mechanismes die *niet* op waarheid zijn gericht? Zoals bekend was Freud van mening dat geloof irrationeel is in deze zin—het is het product van projectie, en projectie is niet op waarheid gericht. Mijn vraag naar de redelijkheid van deze religie is evenmin deze vraag.

(Ik ben overigens van oordeel dat religieus geloof rationeel is in de zojuist aangeduide twee betekenissen).

Nog een andere notie van rationaliteit is deze: geloof is rationeel wanneer het behoort tot de 'deliverances of reason'. En hiertoe behoren al die dingen die in de traditie 'zelfevident' worden genoemd, zoals: $5 + 7 = 12$, en als *Jan langer is dan Piet, en Piet langer dan Klaas, dan is Jan langer dan Klaas*. Daartoe behoren ook al die dingen waarvan we inzien dat ze geïmpliceerd zijn in al hetgeen zelfevident is. Mijn vraag of religieus geloof rationeel is, is niet de vraag of religieus geloof betrekking heeft op wat zelfevident is, of op hetgeen geïmpliceerd is in hetgeen zelfevident is. (Maar ik kan wel zeggen dat mijns inziens heel veel religieus geloof, zoals bijvoorbeeld het geloof dat God drieënig is, of dat God in Christus de wereld verzoenende was met zichzelf, niet rationeel is. Maar dat daarbij wel bedacht moet worden dat mijn geloof dat ik pijn in mijn schouder heb, of mijn geloof dat Brussel de hoofdstad van België is, evenmin rationeel zijn.)

Nee, wanneer ik de vraag stel of religieus geloof rationeel is, dan bedoel ik de vraag te stellen of religieus geloof in conflict is met de wetenschap. In deze benadering is geloof rationeel wanneer dat niet het geval is, en irrationeel wanneer dat wel het geval is. Dit conflict, of vermeende conflict, is het onderwerp van mijn lezing. Maar wat is dat onderwerp nu precies? Want er zijn in deze regio ten minste drie conflictthesen te onderscheiden:

1. het geloof dat God bestaat wordt weerlegd door de wetenschap.
2. het geloof dat God bestaat is een belemmering voor de beoefening van de wetenschap.
3. de kerk als sociologisch instituut heeft de wetenschap alleen maar belemmerd.

Met name over de eerste twee thesen wil ik het hebben. Mijn betoog is opgebouwd uit de bespreking van een aantal argumenten en casus die vaak worden aangehaald om deze conflictthese te staven.

Voorbeeld 1: wetten

De bijbel leert ons verschillende waarheden over mussen, appels, sterren en planeten. Zo heeft Jezus gezegd dat geen mus ter aarde valt 'zonder de hemelse vader'. De wil van God bestuurt appels die van de boom vallen, en planeten die rondom een ster cirkelen. Zo zegt Jesaja "Heft uw ogen naar omhoog en ziet: wie heeft dit alles geschapen? Hij, die het heer daarvan in groten getale uitleidt en elk daarvan bij name roept door de grootheid zijner sterkte." (40,26)

Ook de wetenschap leert ons verschillende waarheden over mussen, appels, sterren en planeten. Sir Isaac Newton ontdekte bijvoorbeeld dat het vallen van een appel en de beweging van planeten rond een ster beschreven kunnen worden door enkele eenvoudige vergelijkingen. We zeggen dan dat vallende appels en ronddraaiende planeten "geregeerd worden door" of "gehoorzamen aan" Newtons bewegingswetten en de wet van de Universele zwaartekracht.

De bijbel spreekt dus over God die regeert, maar de moderne wetenschap spreekt over

natuurwetten die regeren. Licht hier een conflict? Sommigen zeggen "ja"; ze zeggen dat als de wetenschap iets kan verklaren onder verwijzing naar natuurwetten er voor God niets meer over is om te

doen. Stephen Hawkins schrijft: *"These laws may have originally been decreed by God, but it appears that he has since left the universe to evolve according to them and does not now intervene with them."*

Het bijbelse beeld is echter geheel anders. Dat is dat God over alle gewone en ongewone, over alle natuurlijke en bovennatuurlijke gebeurtenissen regeert. Zie Ps. 104. Daarin lezen we dat als er iets op natuurlijke wijze gebeurt (bijvoorbeeld dat de zon ondergaat) God nog steeds 'in charge' is. Zoals Donald MacKay het bijbelse beeld samenvat: *"The continuing existence of our world is not something to be taken for granted. Rather it hangs moment by moment on the continuance of the upholding word of power of its creator."*

Daarom: hoe moeten we spreken over de natuurwetten in relatie tot God? Is het zo dat als iets verklaard kan worden onder verwijzing naar een natuurwet, God daarmee geen plaats meer kan worden toegekend? Mijn antwoord op deze vraag luidt dat zoals de Nederlandse regering regeert door het uitvaardigen van wetten, zo ook God de natuurlijke wereld regeert door natuurwetten. We moeten niet zeggen "de natuurwetten regeren" maar "God regeert door de natuurwetten." En natuurlijk zou God, als Hij dat zou willen, soms af kunnen wijken van de wijze waarop Hij normaliter de natuur regeert. Gods regering laat de mogelijkheid van een afwijkend soort handeling, een wonder of een anomalie, onverlet.

Dit betekent dat een succesvolle wetenschappelijke beschrijving of verklaring van verschijnselen in termen van natuurwetten helemaal niet impliceert dat God niet geïnvolveerd is in die verschijnselen. Want God schiep die wetten.

Of eigenlijk kunnen we over natuurwetten nog weer op twee manieren denken:

- A Men kan zeggen dat de natuurwetten zelf schepselen Gods zijn, dingen die op een bepaalde manier, nu ze eenmaal geschapen zijn, hun invloed doen gelden. Ze zijn dan de oorzaken van natuurlijke processen, terwijl deze oorzaken (de wetten dus) zelf veroorzaakt zijn (geschapen zijn door) God.
- B Maar men kan ook zeggen dat de Wet van Newton niet de beschrijving is van één of ander soort ding (nl. van iets wat de oorzaak is van allerlei verschijnselen van aantrekking en afstoting) maar de beschrijving van God handelingen met de fysische wereld.

De ontologie die bij *A* hoort, is rijker dan die bij *B* hoort: in de *A*-ontologie is er een plaats voor zulke entiteiten als wetten als 'op zichzelf bestaande dingen'. In de *B*-ontologie is slechts plaats voor wetten als 'beschrijvingen van wat *de facto* Gods handelingen zijn.'

Voorbeeld 2: toeval

In sommige wetenschappelijke theorieën wordt gesproken over toeval, bijvoorbeeld in de kwantummechanica en in de evolutietheorie. En nu zou je kunnen denken dat dergelijke theorieën derhalve onverenigbaar zijn met wat het traditionele christendom leert, namelijk dat God bepaalde bedoelingen heeft met zijn schepping en dat datgene wat er gebeurt op een of andere manier samenhangt met Gods wil. En wanneer iets toevallig gebeurt, dan betekent dat toch dat het gebeurt zonder dat er een doel of bedoeling voor is, dat het door niets gewild of geproduceerd is? En dus sluiten die theorieën God toch uit? Zo iets wordt inderdaad bij herhaling beweerd, bijvoorbeeld door George Simpson die schreef "*Man is the result of a purposeless and natural proces that did not have him in mind*" (*The Meaning of Evolution*) en Douglas Futuyama schreef ooit "*the message of evolution seems to be that the human species was not designed, has no purpose, and is the product of mere mechanical mechanisms*" (*Science on Trial*).

Ik wil er echter met nadruk op wijzen dat wanneer in dit verband het woord "toeval" wordt gebruikt, het een betekenis heeft gekregen die veel verder gaat dan zijn wetenschappelijke betekenis. Want wanneer wetenschappers het woord 'toeval' in een wetenschappelijke context gebruiken dan bedoelen ze er eenvoudigweg mee dat de uitkomst van een bepaald proces of een bepaald systeem niet te voorspellen viel op basis van de kennis van eerdere toestanden van dat proces of systeem. In een wetenschappelijke theorie indiceert 'toeval' niet dat iets 'zonder oorzaak' is maar dat het niet te voorspellen was.

Dit is zo in bijvoorbeeld Heisenbergs Onzekerheidsbeginsel: het is onmogelijk om tegelijk de impuls en de richting van een deeltje vast te stellen—en dus kan niet voorspeld worden wat de uitkomst zal zijn van een bepaald systeem van deeltjes. Ook in de evolutietheorie kan niet voorspeld worden welke nieuwe mutaties zullen optreden dus ook niet welke nieuwe soorten van organismen zullen ontstaan. Dit wordt bedoeld wanneer wordt gezegd dat mutaties toevallig zijn: hun optreden is niet vooraf te voorspellen. (Ook wordt er wel mee bedoeld dat de organismen niet zelf gestreefd

hebben naar bepaalde mutaties die in de aanwezige context meer adaptieve waarde hebben).

Welnu, mijn punt is dat wanneer 'toeval' in wetenschappelijke zin wordt gebruikt, dat volkomen compatibel is met het bijbelse beeld dat God de wereld bestuurt en regeert. Vele bijbelse passages beschrijven God als werkt Hij door schijnbaar toevallige gebeurtenissen. Bijvoorbeeld Spreuken 16:33 waar staat "Het lot wordt geworpen, maar de beslissing is van de Here". Reeds de schrijver van de Spreuken wist dat sommige gebeurtenissen, zoals het werpen van een dobbelsteen, onvoorspelbare uitkomsten hebben—maar dat verhinderde hem niet om te proklameren dat God regeert ook over zulke toevalsgebeurtenissen als het werpen van een dobbelsteen. Het simpele feit dat we een bepaalde gebeurtenis niet kunnen voorspellen betekent nog niet dat God niets met die gebeurtenis te maken heeft, of er geen doel of betekenis aan kan geven. Toeval (als: voor ons onvoorspelbaar) betekent nog niet de afwezigheid van God.

Dit is een belangrijk punt. Immers, heel vaak wordt er als volgt geredeneerd:

X is toevallig,
derhalve is X niet door God gewild, bestuurd of veroorzaakt.

Maar als we 'toeval' in strikt wetenschappelijke zin nemen en bovendien niet equivoceren, zien we dadelijk in dat deze redenering ongeldig is.

Is wetenschap intrinsiek atheïstisch?

Vaak wordt gezegd dat men wetenschap moet beoefenen 'alsof God niet bestaat'. Tegenwoordig wordt ook vaak gezegd dat wetenschap uitgaat van, of: dient uit te gaan van, het 'methodologisch naturalisme' of het 'methodologisch atheïsme'. Daarmee wordt dan bedoeld dat men in de wetenschap methodisch zó te werk gaat dat geen verwijzingen naar God worden gemaakt of mogen worden gemaakt. In de wetenschap mag alleen worden verwezen naar datgene waarnaar in de natuurwetenschap wordt verwezen: naar materiële deeltjes en hun eigenschappen en naar natuurwetten.

Het is duidelijk dat wie het methodologisch naturalisme aanvaardt, geen atheïst hoeft te zijn. Ook een wetenschapper kan heel goed in

God geloven. Want het naturalisme dat in de wetenschap ondersteld is, is puur van *methodologische* aard. Men kan het methodologisch naturalisme aanvaarden zonder daarmee ook het *filosofisch* naturalisme te aanvaarden.

Vele christenwetenschappers redeneren op deze manier. Ze zeggen daarmee dat de wetenschap een beperkte onderneming is: een beperkt onderzoek naar een beperkt aantal en een beperkte soort van waarheden. Methodologisch naturalisme, zo zeggen ze, is acceptabel voor christenen zolang ze maar beseffen dat deze onderneming hoewel waardevol, toch beperkt is. Het belangrijke voordeel van deze manier van denken is dat het zulke claims als "de wetenschap geeft geen enkele reden om te denken dat er een God is" ontmaskert als een drogreden, als een vorm van wat de Britten zo mooi "*begging the question*" noemen. Want als de wetenschap methodologisch naturalisme onderstelt, dan spreekt het vanzelf dat het bestaan van God door de wetenschap niet kan worden bevestigd of bewezen. Een christen zou moeten zeggen: "Natuurlijk geeft de wetenschap geen reden om te denken dat er een God is. Ze veronderstelt immers dat er geen God is!"

Deze manier van denken over de wetenschap, dus dat ze het methodologisch naturalisme onderstelt maar niet het filosofisch naturalisme, lijkt mij tot op zekere hoogte correct maar tevens misleidend. Ze moet daarom in belangrijke mate worden genuanceerd. Om te zien waar en in welk opzicht deze manier van denken misleidend is, is het dienstig om onszelf de vraag te stellen "Wat dient een wetenschapper te geloven teneinde wetenschap te kunnen beoefenen? Wat zijn de fundamentele filosofische overtuigingen waarop het wetenschappelijk onderzoek van de natuurlijke wereld is gebaseerd?"

Over deze vraag (of vragen) zijn hele bibliotheken volgeschreven. Ik meen echter dat de volgende zes overtuigingen in elk geval behoren tot datgene wat een wetenschapper dient te geloven wil hij wetenschap kunnen beoefenen.

1. Gebeurtenissen in de natuurlijke wereld hebben in het algemeen een (onmiddellijke) oorzaak in de natuurlijke wereld.

Toelichting: wanneer een boom omvalt en je hoort een bepaald kenmerkend geluid, dan is het zo dat het vallen van de boom de oorzaak is van het geluid. Het geluid wordt niet veroorzaakt door een 'geluidsgeest'. En wanneer je griep hebt, dan wordt die veroorzaakt door de aanwezigheid van een of andere bacterie of virus in je lichaam, niet door een of andere 'griepgeest'. De overtuiging zoals ik die heb geformuleerd

zegt dat 'in het algemeen' elke gebeurtenis een natuurlijke oorzaak heeft.

2. De tijd is lineair.

Toelichting: het universum is niet een eindeloze cirkel van zich steeds herhalende gebeurtenissen. Het is niet zo dat eerst tijdstip t_1 zich voordoet, dan t_2 , dan t_3 en dan t_n , en dan, wanneer de tijdsirkel zich sluit, *opnieuw* t_1 , t_2 , etc. Nee, het gaat van t_1 naar t_2 , t_{n-1} , t_n .

3. De oorzaken en gevolgen in de natuurlijke wereld hebben een bepaalde regelmatigheid door de tijd en de ruimte heen.

Toelichting: wanneer door verhitting een bepaald stuk ijzer uitzet, dat is er de regelmatigheid dat dat stuk ijzer ook op een andere plaats, en op een ander tijdstip door verhitting zou uitzetten. Anders gezegd: natuurwetten zijn universeel, niet lokaal.

4. Deze oorzaken en gevolgen kunnen althans voor een deel door ons op een rationele manier worden begrepen.

Toelichting: het idee is dat de wereld zodanig is dat we er iets van kunnen begrijpen, dat we voorspellingen kunnen doen. Het is niet zo dat de wereld compleet onbegrijpelijk, want bijvoorbeeld volstrekt grillig is. Nee, we herkennen bepaalde patronen en regelmatigheden.

5. We kunnen niet uit eerste apriorisch gekende principes, logisch deduceren wat de constituenten van de natuur zijn, noch hoe die zich zullen gedragen.

Toelichting: vele briljante Griekse wijsgeren waren van oordeel dat we de wereld leren kennen slechts via logische deductie uit zelf-evidente eerste principes. Zij ontkenden dat observatie en experiment geschikt of relevant waren wanneer het ging om het verkrijgen van kennis van de wereld. De grote doorbraak van de wetenschappelijke revolutie was echter dat juist aan observatie en experiment een belangrijke rol werd toegekend. De methode van de wetenschap wordt in toenemende mate inductivistisch vanuit datgene wat we door observatie en experiment kunnen waarnemen.

6. Het onderzoek van de natuur is waardevol, een zinnig gebruik van je talenten en je tijd.

Bijna alle wetenschappers aanvaarden deze zes stellingen. Besef echter dat deze stellingen niet zelf wetenschappelijk

van aard zijn: ze zijn niet zelf het resultaat van wetenschappelijk onderzoek! Ze worden veeleer aanvaard om filosofische of religieuze redenen. Het succes van de wetenschap ondersteunt hun geldigheid. Niettemin, het zijn stellingen die buiten het domein van de wetenschap vallen—maar er de vooronderstelling van vormen.

Voor ons spreken deze zes stellingen waarschijnlijk in hoge mate vanzelf. Ik gaf echter bij stelling 5 al aan dat deze niet altijd vanzelfsprekend is gevonden. Het punt is dat deze stellingen een geschiedenis achter de rug hebben. En dat roept de vraag op waarom mensen op een bepaald moment in de tijd juist deze stellingen zijn gaan onderschrijven en niet andere.

Verschillende wetenschapshistorici hebben betoogd dat dit op zijn minst voor een deel samenhangt met de doorwerking van een bijbelse visie op de natuurlijke wereld. (R. Hooykaas bijvoorbeeld) De eerste stelling, dat alle dingen een natuurlijke oorzaak hebben, is het resultaat van de doorwerking van de bijbelse idee dat de wereld niet animistisch is, niet gevuld is met goden of geesten die de dingen besturen en veroorzaken.

De tweede stelling, dat de tijd lineair is, werd eveneens aanvaard ten gevolge van de doorwerking van een bijbelse gedachte: namelijk dat de schepping een begin heeft, en een einde; dat er geen eeuwige wederkeer van hetzelfde is.

De derde stelling, dat er regelmatige samenhangen zijn tussen oorzaken en gevolgen, vindt een bijbelse achtergrond in de gedachte dat God op een consistente en geordende manier met de wereld omgaat, dat hij de wereld regeert conform vaste wetten.

De stelling dat de wereld voor ons tot op zekere hoogte begrijpelijk is, heeft een achtergrond in het christelijke geloof dat de mens geschapen is naar Gods beeld. Zoals God een kenner is van de wereld, zo is de mens dat ook. Wat God op een redelijke manier heeft gemaakt kan door de mens tot op zekere hoogte met zijn verstand doorzien.

Stelling 5, dat we geen kennis van de wereld krijgen door deductie uit eerste principes, maar wel door deductie uit de fenomenen (om de uitdrukking van Newton te gebruiken), heeft een achtergrond in het bijbelse geloof dat de wereld niet noodzakelijk is zoals ze is, dat ze anders had kunnen zijn dan ze is, in een woord, dat ze contingent is. Juist omdat de wereld contingent is, is observatie en experiment vereist om te ontdekken hoe ze de facto is. (Hierbij ga ik ervan uit dat het verstand op zichzelf ons alleen noodzakelijke waarheden

kan doen kennen; maar als de wereld niet noodzakelijk is, kan het verstand alleen ons geen kennis van de wereld bijbrengen).

Dat het onderzoek van de natuur waardevol en belangrijk is, tenslotte, heeft een achtergrond in het bijbelse geloof dat de wereld Gods wereld is en dus een waardig object van onderzoek.

Aldus is betoogd dat een bijbelse visie op de natuur en op God een belangrijke motivatie is geweest voor de zes uitgangspunten of onderstellingen van de wetenschap. Het is het bijbelse beeld van de natuur en van God dat ooit onderzoekers redenen aan de hand deed om te denken dat de wetenschappelijke methode succesvol kan zijn.

Ik zeg het nu wel iets stilliger dan gepast is. Althans, historici zijn nog steeds in discussie over de vraag welke invloed het christendom nu precies heeft gehad op de wetenschappelijke revolutie. Dit gezegd zijnde kan ik terugkomen op iets wat misleidend is in het idee van het methodologisch naturalisme. Want het bovenstaande maakt wel duidelijk dat de beoefening van de wetenschap helemaal niet vereist dat men denkt en handelt "alsof God niet bestaat". De claim dat wetenschap methodologisch naturalistisch is, is misleidend omdat het suggereert dat de wetenschappelijke methode voortvloeit uit het filosofisch naturalisme en niet uit een andere wereldbeschouwing zoals het Christendom (of misschien suggereert het dat het de wetenschap op een meer natuurlijke wijze voortvloeit uit het filosofische naturalisme dan uit het Christendom). Het lijkt me echter veel adequater om te zeggen dat geen enkele wereldbeschouwing het prerogatief heeft op de zes stellingen. Het punt is dat mensen met heel verschillende wereldbeschouwing de zes stellingen kunnen aanvaarden. Wel is het zo dat de aanhangers van verschillende levensbeschouwingen heel verschillende redenen zullen hebben waarom ze denken dat de zes stellingen correct zijn. Een christen zal de boven gegeven redenen hebben maar een atheïst niet. Maar een christen hoeft in de wetenschap helemaal niet te werk te gaan "alsof God niet bestaat". Hij denkt en werkt ervan uitgaande dat God er is, en dat Hij niet willekeurig handelt, etc.

Heeft de wetenschap weerlegd dat God bestaat?

Er zijn verschillende argumenten aangedragen voor de conclusie dat dit inderdaad zo is. Ik zal er twee bespreken. Het eerste luidt als volgt: "Ooit was het geloof in God redelijk omdat er zoveel verschijnselen waren waarvoor mensen geen verklaring hadden. De

wetenschap was ooit nog zo slecht ontwikkeld dat het toen redelijk was die verschijnselen te verklaren door te verwijzen naar goddelijk ingrijpen. Naarmate de wetenschap echter voortschreed, zijn er steeds meer wetenschappelijke verklaringen gevonden voor die verschijnselen en was het beroep op God of Gods ingrijpen niet langer nodig en dus niet langer rationeel. De wetenschap heeft ons duidelijk gemaakt dat we de God-hypothese niet langer nodig hebben, zoals Laplace ooit tegen Napoleon zei."

Dit argument gaat uit van een God-van-de-gaten idee van God. Iemand die dat idee aanhangt is van oordeel dat wanneer de wetenschap bepaalde verschijnselen tot op heden niet heeft weten te verklaren, dat heel beste evidence is voor het bestaan van God. En tevens dat wanneer de wetenschap een verschijnsel wel heeft kunnen verklaren, dat hele beste evidence is tegen het bestaan van God. Laat ik nog iets precieser zijn. De God-van-de-gaten idee is:

- 1 wanneer de wetenschap verschijnsel X niet heeft kunnen verklaren, dan is dat (niet-kunnen-verklaren van X) een goede reden om te denken dat God X heeft veroorzaakt en bij implicatie een goede reden om te denken dat God bestaat.

En hieruit volgt, zo wordt dan geclaimd, dat

- 2 wanneer de wetenschap verschijnsel X wel heeft kunnen verklaren, dat (kunnen-verklaren van X) een goede reden is om te denken dat God X niet heeft veroorzaakt.

En naarmate de wetenschap meer kan verklaren, naar die mate zijn er minder redenen om te denken dat God het één of ander heeft veroorzaakt en uiteindelijk dus ook steeds minder redenen om te denken dat God bestaat.

De God-van-de-gaten idee zoals ik die hier heb gepresenteerd, is echter om ten minste twee verschillende redenen uitermate problematisch. Het eerste probleem is dat 2 niet uit 1 volgt. Iemand die denkt dat wat wetenschappelijk onverklaard (onverklaarbaar) is, een reden is om te denken dat God X heeft veroorzaakt, is niet inconsistent wanneer hij niet denkt dat het kunnen geven van een wetenschappelijke verklaring van X een goede reden is om te denken dat God X niet heeft veroorzaakt. Het punt is dat 2 eerst volgt uit 1 wanneer men de volgende problematische assumptie maakt:

- A wanneer God iets doet of veroorzaakt, dan is God een oorzaak naast de wetten van de natuur.¹

Deze assumptie is problematisch omdat, ik wees er eerder al op, we moeten zeggen dat "God regeert *door* de natuurwetten." En dit sluit de idee dat God een oorzaak is naast de wetten van de natuur, dus A, uit.

Ik formuleer mijn punt met opzet op deze manier, omdat ik 1 niet helemaal implausibel vind. Ik bedoel dit. Ooit is er op onze planeet leven ontstaan. Maar de huidige wetenschap heeft, alle retoriek van haar popularisators ten spijt, hier geen enkel serieus idee over: het ontstaan van leven, zo zeggen alle specialisten, is een wetenschappelijk mysterie. Stel nu eens dat de wetenschap zoals wij die nu kennen, dus wetenschap die uitgaat van methodologisch naturalisme, ook over 100 jaar nog geen stap verder is gekomen met betrekking tot dit mysterie, dan lijkt me dat een reden om de stelling dat God op een speciale, directe manier² het leven heeft gemaakt, opnieuw te overwegen en dan nu binnen de kaders van de wetenschap. Wil zoiets gebeuren, dan is, om de uitdrukking van Thomas Kuhn te gebruiken, een wetenschappelijke revolutie nodig. En uit het werk van Kuhn weten we dat revoluties in de wetenschap hebben plaatsgevonden.³

Een tweede probleem is dat de God-van-de-gaten idee het bestaan van God opvat als een hypothese, dat het bestaan van God wordt gepostuleerd teneinde verschijnselen te verklaren die wetenschappelijk onverklaarbaar zijn. Het is echter maar zeer de vraag of de enige reden waarom je in het bestaan van A, B of C zou moeten geloven, is dat A, B of C vereist is voor de verklaring van X. De meeste mensen die in God geloven doen dat niet omdat het bestaan van God een hypothese waarmee we bepaalde verschijnselen kunnen verklaren of beter kunnen verklaren dan met rivaliserende hypothesen. Ze geloven in God om reden van een ervaring die ze hebben gehad, of omdat ze naar de kerk zijn gegaan, misschien al van jongs af aan, en zijn gaan geloven wat daar werd gepredikt ('door het inwendige getuigenis van de Heilige Geest' zeggen ze misschien terugblikkend). Calvijn zei dat de mens in God gelooft door de werking van een speciaal zintuig, de *sensus divinitatis* en niet op basis van redenering of argumentatie (en verklaren is een vorm van argumenteren).⁴ Ik geloof dat er nu een computer voor me staat (en dat er computers bestaan) maar niet omdat het een hypothese is die bepaalde verschijnselen het beste verklaart. Ik geloof nu dat er hier allerlei mensen voor me zitten, maar niet omdat het een hypothese is die bepaalde verschijnselen (zoals mijn percepties nu, de wijze waarop de dingen zich op dit moment aan mij voordoen) het meest adequaat verklaart. Er is zoiets in het huidige intellectuele klimaat als het dogma van het explanationisme,

de stelling dat alleen explanatorische redenen de juiste redenen zijn om te geloven in het bestaan van het één of ander. En dat dogma verdient het om kritisch geanalyseerd te worden.

Een casus voor de conflictthese: Galileo

Tot nu toe heb ik het voornamelijk gehad over conflictstelling I, die luidde dat

I het geloof dat God bestaat wordt weerlegd door de wetenschap.

De conflictstelling wordt echter ook vaak ondersteund door te verwijzen naar Galileï en naar Darwin. Die verwijzingen ondersteunen echter niet zozeer conflictstelling I maar conflictstelling II (en III) die luiden:

II het geloof dat God bestaat is een belemmering voor de beoefening van de wetenschap.

III de kerk als sociologisch instituut heeft de wetenschap alleen maar belemmerd.

Wat betreft 'de zaak Galileï': wat ik zal betogen is dat deze zaak, anders dan vaak wordt beweerd, geen voorbeeld is van een conflict tussen wetenschap en religie. Wat was het geval?

- Galileï beweerde dat de hemel noch perfect noch onveranderlijk was en dat de zon niet rond de aarde maar de aarde rond de zon beweegt. Vele religieuze autoriteiten (maar niet alle) waren van oordeel dat dit in tegenspraak was met de leer der kerk en om deze reden werd Galileï door de kerkelijke Inquisitie met folteringen bedreigd; teneinde die te ontgaan heeft hij zijn stellingen herroepen. Dus een conflict.
- Maar een conflict waartussen? Wel, het is, zeker achteraf, duidelijk dat de theologen van de Inquisitie bepaalde passages uit de Schrift interpreteerden door de bril van het systeem van Aristoteles en Ptolemaeus, volgens welke de hemellichamen volmaakt zijn (in cirkels ronddraaien) en de aarde het middelpunt van het heelal is. Door zich tegen Aristoteles en Ptolemaeus te keren, keerde Galileo zich dus ook tegen de theologen van de Inquisitie.

- Bovendien was er een in die tijd een strijd gaande over wie bevoegd was de Schrift te interpreteren; deze discussie was ontketend in het kader van de Contra Reformatie. Galileï leek de Schrift zelf te interpreteren in het licht van zijn eigen observaties van de natuurlijke wereld.
- Het is onjuist en misleidend om deze affaire te beschouwen als onderbouwt zij de conflictthese:
  - Galileï bleef vrome katholiek tot aan zijn dood
  - Galileï kreeg heel veel steun van kerkleiders
  - Het Aristotelisch-Ptolemeïsche wereldbeeld werd door zeer velen zowel binnen de kerk als daarbuiten aangehangen. En men had daar goede redenen voor. Immers, vanuit ons gezichtspunt lijkt de zon toch inderdaad te bewegen en de aarde stil te staan? Als de aarde door het heelal beweegt, zou je verwachten een krachtige wind te voelen en dat de aarde door haar beweging alles van zich af zou schudden dat niet was vastgemaakt; ook zou je verwachten dat een weggeschoten kogel ten westen van het punt van afvuren zou terechtkomen vanwege de rotatie van de aarde om haar as. Het probleem voor Galileï's theorie was dat geen van deze effecten leek op te treden.

Nog een casus voor de conflictthese: Darwin

Naast Galileï is het vooral Darwins evolutietheorie die gebruikt wordt om de conflictthese te staven. Deze theorie, zo wordt vaak gezegd, is in tegenspraak met de christelijke belijdenis dat God de schepper is van alle dingen; want volgens die theorie zijn de biologische soorten het product van natuurlijke selectie die werkt op één of andere bron van toeval, zoals toevallige mutatie. Wanneer we over deze theorie nadenken moeten we twee kwesties scherp uit elkaar houden. Ten eerste de vraag naar de compatibiliteit van deze theorie met de christelijke belijdenis; en ten tweede de vraag naar de wetenschappelijke houdbaarheid van die theorie.

Voordat ik op beide kwesties wil ingaan, wijs ik er echter op dat 'de evolutietheorie' de naam kan zijn van nogal verschillende stellingen—stellingen die bovendien logisch onafhankelijk van elkaar zijn.

1. De stelling dat er eerst eenvoudig ééncellig leven was, daarna iets complexer leven, en tenslotte zulk enorm complex leven als dat van walvissen en mensen. Ik noem dat de *Progressiethese*.
2. De stelling dat alle organismen ontstaan zijn uit één eerste organisme, dat alle organismen, zoals jij en de planten in je kamer, verre, verre achterneven zijn. Ik noem dat de *These van de gemeenschappelijke voorouder*.
3. De stelling dat het ene organisme is ontstaan uit een eerder organisme ten gevolge van de werking van mutatie en selectie; aldus is het een stelling die het mechanisme specificeert dat verantwoordelijk is voor het ontstaan van soortelijke diversiteit maar ook voor het ontstaan van variatie binnen éénzelfde soort (zoals de beroemde goudvinken op de Galapagos eilanden die Darwin met de Beagle heeft bezocht). Ik noem dat de *Stelling van de natuurlijke selectie*.
4. De stelling dat de ene levensvorm is ontstaan uit de andere zonder dat God daar een hand in heeft gehad, zonder dat God dat proces heeft geïnitieerd en georkestreerd. Ik noem dit de *Stelling van de naturalistische oorsprong*.

Laten we nu eerst nadenken over de kwestie van de compatibiliteit. Het is wel duidelijk dat stelling 4 onverenigbaar is met het christelijk geloof. Maar ook is duidelijk dat stelling 4 zelf geen product is van wetenschappelijk onderzoek. Wie beweert dat dat toch zo is, speelt blufpoker. De Stelling van de naturalistische oorsprong is een filosofische stelling, een stelling die zeer vele wetenschappers voor hun rekening zullen nemen, maar die niet het resultaat is van hun wetenschappelijk werk. Wie zegt dat dat toch zo is, vergeet dat uit wetenschap die beoefend wordt onder het voorteken van methodologisch naturalisme nooit en te nimmer metafysisch naturalisme kan worden afgeleid. Ik sta daar nu niet meer bij stil omdat ik het er eerder over heb gehad.

Stelling 2, de Progressiethese, zegt alleen maar dat voordat er complexe mechanismen waren er eerst eenvoudige organismen waren. Deze these is niet in tegenspraak met het christelijk geloof. Op een bepaalde manier wordt ze zelfs ondersteund door het eerste hoofdstuk van Genesis.

Stelling 3 vooronderstelt stelling 2; immers, stelling 3 specificeert het mechanisme dat verantwoordelijk is voor het ontstaan van de diversiteit aan soorten uit één eerste levensvorm. Laten we ons

daarom afvragen of stelling 3, de Stelling van de natuurlijke selectie verenigbaar is met het geloof dat God de schepper is van alle dingen. Ik zou denken dat dat het geval is. Immers, de belijdenis zegt alleen maar *dat* God de Schepper is van alle dingen; ze specificeert niet *de wijze waarop* God die dingen heeft geschapen. Het laat de mogelijkheid open dat God de soortelijke diversiteit heeft geschapen door het proces van mutatie en natuurlijke selectie. Nu zou je kunnen tegenwerpen "Ja, maar het proces van mutatie en selectie is toch een toevalsproces, een proces waarin toeval een niet te elimineren rol speelt en dus kan mutatie en selectie geen mechanisme zijn waarvan God zich zou kunnen bedienen bij het scheppen van de soorten." Maar dit is geen goede tegenwerping. Immers, zoals ik eerder al heb betoogd, is de betekenis van 'toeval' in de wetenschappelijke literatuur niets anders dan *voor ons mensen onvoorspelbaar*. Maar datgene wat voor ons onvoorspelbaar is, kan zeer zeker door God gewild en gewerkt zijn.⁵

Hiermee heb ik, heel in het kort, aangegeven waarom de evolutietheorie voorzover een wetenschappelijke en geen wijsgerige theorie, verenigbaar is met de christelijke belijdenis van God als schepper.⁶ Maar is de evolutietheorie waar? Meer specifiek, zijn de stellingen 1, 2 en 3 waar? Hier kan ik alleen maar een paar afsluitende opmerkingen maken.⁷

De evidence voor stelling 1 is ambigu. Met name de fossielenreeks biedt geen ondubbelzinnige aanwijzing daarvoor. Onverklaard is nog altijd de zgn. Cambrische explosie, de explosie van fossielen in het Cambrische gesteente, zonder dat er eerdere meer eenvoudige vormen in eerdere aardlagen gevonden zijn.

Ook de evidence voor stelling 2 is niet ondubbelzinnig. De prachtige reeksen die je kunt bekijken in boeken waarin de mens zich langzaam ontwikkelt uit een aap, zijn vooral het product van de verbeelding van de schrijvers en illustratoren. Wat wel zeker is aangetoond, is evolutie binnen één soort (de vinken van Darwin; het gericht fokken van dieren en het telen van gewassen) maar wat nooit echt is aangetoond, is het ontstaan van één soort uit een andere.

Ten slotte is ook stelling 3, de stelling over het mechanisme dat verantwoordelijk is voor de diversificatie van soorten, problematisch. Ten eerste omdat, zoals ik al zei, het onduidelijk is of de soorten inderdaad uit elkaar zijn ontstaan. En ten tweede omdat er verschijnselen zijn met een zodanig aard dat het niet meer dan een vrome belijdenis is als men beweert dat ze het product zijn van mutatie en selectie. Ik doel hier op wat Michael Behe genoemd heeft 'onherleidbaar complexe systemen', zoals het flagel-

lum, of het bloedstollingsmechanisme. Deze complexiteit van deze systemen is onherleidbaar, zodanig dat wanneer één element uit dit systeem ontbreekt, het hele systeem ophoudt te functioneren. Maar dat betekent dat dergelijke systemen ook niet op evolutionaire wijze tot stand kunnen zijn gekomen—immers, het principe van evolutie is dat alleen die vormen overleven die zich kunnen voortplanten—maar de voorstadia van complexe systemen kunnen niet eens op zichzelf bestaan, laat staan zichzelf voortplanten. Zijn we dan weer terug bij de God-van-de-gaten? Nee, want de aanhanger van de God-van-de-gaten zegt ook dat wanneer de wetenschap verschijnsel X wel heeft kunnen verklaren, dat (kunnen-verklaren van X) een goede reden is om te denken dat God X niet heeft veroorzaakt. En dat moeten we niet zeggen. Maar ik denk wel dat we althans de mogelijkheid moeten openhouden dat God soms iets op een onmiddellijke, oorspronkelijke, vrije manier doet.

- 1 LET OP: in strikte zin is het niet correct om een natuurwet een oorzaak te noemen.
- 2 Hiermee bedoel ik: 'zonder tussenkomst van natuurwetten', of; 'zodanig dat Gods handelingen die het ontstaan van leven tot gevolg hadden niet gevat kunnen worden in een wet.'
- 3 Thomas Kuhn, *The Structure of Scientific Revolutions*; William B. Dembski, *The Design Revolution* (IVP, 2004).
- 4 Zie daarvoor C. van der Kooi, *Als in een spiegel. God kennen volgen Calvijn en Barth* (Kampen: Kok, 2002).
- 5 Uitvoerder hierover ben ik in mijn boek *Toeval en ontwerp in de wereld* (Budel; Damon, 2003) en in mijn paper "Toeval: een semantisch-ontologische analyse" (te verschijnen in het *Algemeen Nederlands Tijdschrift voor Wijsbegeerte*).
- 6 Vgl. Peter van Inwagen, "Genesis and Evolution" (*God, Knowledge, and Mystery. Essays in Philosophical Theology*. Ithaca: Cornell University Press, 1995).
- 7 Vgl. voor wat nu volgt Philip Johnson, *Darwin on Trial* (IVP, 1991) en Michael Denton, *Evolution: A Theory in Crisis* (Bethesda Md: Adler & Adler, 1986).

De Gulden Ontsporing, feest van de Vlaamse Gemeenschap in Brussel: een vorm van consumptieflamingantisme?

Erwin Eysackers

Inleiding

Peter Van Windekens schetst in zijn recente bijdrage¹ aan dit tijdschrift de ontwikkeling van Elf Julivieringen en verwante *officiële Vlaamse feestdagen* sinds 150 jaar, met een nadruk op Kortrijk, Brugge en Brussel. Hij komt tot de conclusie dat de strijdbaarheid van deze vieringen vooral in de laatste decennia achteruitgaat, wat betreurd wordt. In de visie van Van Windekens: de "oorspronkelijke betekenis van de vieringen wordt uitgehold", en de organisatoren doen aan "consumptieflamingantisme".

Deze bijdrage gaat niet akkoord met deze stelling. Ongetwijfeld bestaat "consumptieflamingantisme", ook bij Guldensporenvieringen. Bijvoorbeeld de feestcheques van Patrick Dewael als Vlaamse minister-president (van 2002) laten geen ondubbelzinnige interpretatie toe. Maar dit betekent niet dat elke niet-traditionele interpretatie per definitie de "betekenis" van die vieringen uitholt.

Van Windekens gaat immers een belangrijke vraag uit de weg: voor wie houden we een Guldensporenviering? Is een kleine harde kern van overtuigden voldoende? Of heeft een Guldensporenviering in deze tijden—de Vlaamse regering en het Vlaams parlement bestaan, met onvoldoende maar wel degelijk belangrijke middelen en bevoegdheden—niet een grotere opdracht, namelijk: een *brug slaan* tussen *Vlaanderen en haar publieke opinie*, om de *geloofwaardigheid van de Vlaamse instellingen en het gedachtegoed achter deze instellingen te ondersteunen*? Het Vlaamse "*imago*", niet alleen in Brussel, laat immers te wensen over. Dat is een feit en vaststelling, geen oordeel of (nog erger) beschuldiging. En met dat

feit (en niet de interpretatie van dat feit) moeten organisatoren van Elf Julivieringen rekening houden.

In het bijzonder in *Brussel* is het naïef om een Guldensporenviering te organiseren zonder te kijken naar de context waarin die viering plaatsgrijpt. Deze bijdrage vertrekt van de Brusselse ervaring sinds 2000: tot 1999 was er een "officiële" Guldensporenviering met 800 stoeltjes uitgesteld over de Grote Markt, die niet kon verdacht worden van consumptieflamingantisme en ongetwijfeld in hoge mate beantwoordde aan de idealen van Van Windekens. Vanaf 2000 is deze viering vervangen door (jawel) "De Gulden Ontsporing" (DGO), in essentie een groot volksfeest zonder strijdbaarheid en toespraken, maar wel met meer dan 10.000 feestvierders, een rechtstreekse televisie-uitzending op TV1, en een prominente en positieve aanwezigheid in de media gedurende dagen. De Gulden Ontsporing is vandaag één van de belangrijkste jaarlijkse stadsfeesten in Brussel, met een jong en zeer divers publiek, en dat heeft ook en vooral in de Franstalige media enige verwondering gewekt.

Deze bijdrage verduidelijkt het *project*—of zo wil: de "identiteit"—van De Gulden Ontsporing. We gaan niet in op het programma, en gaan ook voorbij aan de belangrijke evoluties binnen DGO tussen 2000 en vandaag. Als *gevalsstudie* van de spanning tussen de "oude" viering en de huidige interpretatie gaan we wel in op de *plaats van de Vlaamse symbolen*. We benadrukken in de *conclusies* dat een hedendaagse invulling van een Elf Juliviering er vandaag anders moet uitzien dat 30 of 150 jaar geleden.

De Gulden Ontsporing: een korte synthese

Het *project De Gulden Ontsporing* wordt in volgende elementen (al te kort) samengevat:

- DGO wil een *feest in de stad* zijn, en wil op een speelse manier de hele stad bij de Vlaamse feestdag betrekken.
- DGO is een Vlaamse feestdag gericht op *iedereen*. Dus: iedereen met goede bedoelingen is welkom, ook al kent men de nuances in het Vlaamse verhaal niet en beschouwt men zichzelf niet als Vlaming. Dat geldt ook voor Japanse toeristen toevallig aanwezig op de Brusselse Grote Markt en verfranste Brusselaars die "la langue de Vondel" niet meer begrijpen.

- DGO gaat over het *moderne, hedendaagse Vlaanderen*. De Vlaamse geschiedenis heeft haar rechten en wordt gerespecteerd, maar is niet het uitgangspunt van DGO. Dit impliceert: de politieke en strijdvaardige dimensie van klassieke Elf Julivieringen is niet of slechts minimaal (bijvoorbeeld: in debatten) aanwezig.
- DGO hecht een groot belang aan de *kwaliteit van haar programma*, dus wat er te horen en zien is. DGO toont het beste wat Vlaanderen te bieden heeft op haar meest internationale vitrine, namelijk de Brusselse Grote Markt. Het Nederlandstalige karakter van dat programma is evident, maar geen absolute noodzaak (bijvoorbeeld: buitenlandse groepen in het straattheaterluik).
- DGO hecht een groot belang aan haar *uitstraling en media-impact*, in zowel kwantitatieve als kwalitatieve zin. Het feest vereist een grote groep aanwezigen op de Brusselse Grote Markt, en wil door haar kwaliteit bijdragen aan de uitstraling van Vlaanderen binnen Brussel en in Vlaanderen zelf.
- DGO gebruikt systematisch het *Nederlands als communicatietaal*. Via de website, viertalige folders en dergelijke meer worden ook anderstaligen gedetailleerd geïnformeerd over het programma en het project van DGO.
- DGO kan door haar schaalgrootte en media-impact niet anders dan op een professionele manier georganiseerd worden. De realisatie is in handen van een *netwerk van Brusselse culturele Nederlandstalige instellingen en personen* gecoördineerd door de Ancienne Belgique en Onthaal en Promotie Brussel².

De achterliggende *strategie* van DGO laat zich in volgende elementen samenvatten:

1. DGO *breekt* met de *politieke en strijdlustige dimensie* die tot het begin van de jaren '90 ook de Brusselse Elf Julivieringen domineerde.
2. DGO wil een grote groep Vlamingen bij het feest te betrekken, en is dus *laagdrempelig*. Een sterke nadruk op Vlaamse symbolen is daarbij een *hinderpaal*. Ook de benaming "De Gulden Ontsporing" wijst op een speelse laagdrempelige feestdag, en niet op een officiële viering. Dus: DGO bereikt veel meer mensen dan een klassieke Elf Juliviering omdat

niet de vlag maar wel de lading centraal staat. De Vlaamse symbolen worden immers door een niet onbelangrijke groep Vlamingen niet als "hun" symbolen ervaren. Zij associëren deze symbolen met begrippen als extreemrechts, oubollig, kleinburgerlijk en enggeestig. Deze associatie is fout en een spijtige uiting van het gekende Vlaamse collectieve minderwaardigheidscomplex, maar het kan niet ontkend worden dat deze beeldvorming bestaat.

3. DGO verkiest om haar Vlaamse project *niet als een tegenstelling* te definiëren (dus niet als anti-Belgisch of anti-Franstalig), maar als een *eigen project* rond Vlaanderen en de Vlaamse Gemeenschap gezien vanuit een Brusselse bril. DGO geeft ook geen commentaar op Franstalige of Belgicistische politieke projecten³.
4. DGO speelt in *Brussel*, als hoofdstad van Vlaanderen. Deze stad heeft het *Frans* als *lingua franca*, het Nederlands is een prominent aanwezige minderheidstaal. En dat impliceert: een sterke nadruk op Vlaamse symbolen roept *negatieve reacties* bij vele Franstalige Belgen op (met als extreme variant: *c'est Flamand alors c'est du Vlaams Blok*). De associatie tussen Vlaamse symbolen en extreemrechts wordt in hoge mate in de Franstalige media en opinievorming gecreëerd, en overgenomen door een deel van de Vlaamse publieke opinie. Opnieuw: die beeldvorming is fout, maar het kan niet ontkend worden dat die beeldvorming bestaat, en dus dienen organisatoren daar rekening mee te houden.

De plaats van Vlaamse symbolen binnen De Gulden Ontsporing

Binnen het Elf Julicomité Brussel—tot 2005 de formele organisator van DGO, nadien opgegaan in de huidige organisator Onthaal en Promotie Brussel—is verschillende malen gediscussieerd over de plaats en het belang van de *Vlaamse symbolen*, en dan in het bijzonder de *Vlaamse vlag*. De discussie concentreerde zich rond de *mate van zichtbaarheid* van deze Vlaamse symbolen.

De houding van DGO komt in essentie neer op een evenwichtsoefening:

De Vlaamse symbolen zijn aanwezig op de *officiële plaatsen en momenten*, zoals de Grote Markt, en op alle informatiedragers (folders...). Voor eenieder wordt daarmee duidelijk dat De Gulden

Ontsporing de Vlaamse feestdag in Brussel viert⁴. DGO geeft aan deze symbolen de *theoretisch nodige ruimte*, maar ook niet veel meer dan dat: de Vlaamse symbolen zijn duidelijk *niet het centrale aandachtspunt*.

Er is (en wordt) gezocht naar manieren om Vlaamse symbolen op een *feestelijke en speelse manier* in de stad (meer) zichtbaar te maken, wat niet altijd gelukt is. Vandaag lijkt in Brussel immers meer plaats te zijn voor de historische Vlaamse symbolen, op voorwaarde dat zij een speels en feestelijk karakter hebben en niet als een politieke provocatie beschouwd worden⁵.

Ter afronding: de toekomst van De Gulden Ontsporing

In deze evenwichtsoefening zit een *inherente spanning* die nooit volledig kan opgelost worden, en ook voor de komende jaren de krijtlijnen bepaalt waarbinnen DGO moet functioneren. Voor sommige Vlamingen is het Brusselse Elf Julicomité "*beschaamd*" om Vlaming te zijn, of zich als Vlaams in deze stad te manifesteren. Zij lijken te suggereren dat de Vlaamse feestdag een alibi is om een leuk cultureel feestje te organiseren dat elke inhoudelijke band met een Vlaams project verloren heeft. Dat is helemaal niet het geval, voor wie de moeite doet om goed te kijken. Voor (soms ook Nederlandstalige) Brusselaars daarentegen is elke verwijzing naar Vlaanderen een provocatie, zodat DGO door hen als een "wolf in schaapsvacht" ervaren wordt. Misschien hebben zij tot op zekere hoogte wel gelijk: De Gulden Ontsporing is immers wel degelijk een Vlaams project...

De Gulden Ontsporing bewandelt een *tussenweg*: het heeft geen enkele zin om in Brussel een Vlaamse feestdag te organiseren die enkel de eigen beperkte doelgroep aanspreekt en met de rest van Brussel niets te maken wil hebben. Deze tussenweg vereist een professionele organisatie en omkadering (inclusief de financiële middelen), die vandaag door de equipe van Onthaal en Promotie Brussel, Ancienne Belgique en Jari Demeulemeester gegarandeerd wordt. Ook is een uitnodigend, laagdrempelig project vereist dat ruimschoots in de media aan bod komt en een grote doelgroep aanspreekt. En dat is wat DGO poogt te realiseren.

Doet De Gulden Ontsporing daarmee aan *consumptieflamingantisme*? Neen, ook een Elf Juliviering dient zich aan haar doelgroep en omgeving aan te passen, zonder haar eigen identiteit te verliezen. En de omstandigheden in Brussel zijn in de afgelopen decennia

sterk veranderd. Vandaag is er vooral behoefte aan een positieve en grootschalige uitstraling die het brede Vlaamse project kan verbinden met wat de grote meerderheid van Vlamingen denkt en doet. Dit impliceert: een succesvolle viering op de Brusselse Grote Markt vereist niet zozeer Vlaamse spierballen, maar wel veel meezingende en tevreden Vlamingen onder die éne grote vlaggenmast, want dat signaal heeft vandaag een veel grotere betekenis.

Bovendien: onze tegenstanders zullen het wel anders zien, maar diep in ons hart geloven we dat Hendrik Conscience, Peter Benoit, Guido Gezelle en Jan Boon het niet zo moeilijk hebben met De Gulden Ontsporing. Ook zij keken immers in hun tijd op een nuchtere, zakelijke en niet al te emotionele manier naar hun Elf Julivieringen, en waren vooral bezig met het resultaat en impact van hun initiatief. Indien zij in de eenentwintigste eeuw een Brusselse Elf Juliviering in Brussel zouden moeten organiseren, komen ze dan ook onvermijdelijk tot in wezen dezelfde conclusies als De Gulden Ontsporing.

- 1 Van Windekens, Peter (2006): Korte historiek van de Guldensporenvieringen, in: Vivat Academia, Tijdschrift van het Verbond der Vlaamse Academics, 2006.
- 2 Beide vzw's worden in hoge mate door de Vlaamse Gemeenschap gefinancierd.
- 3 Uiteraard is het feit dat er zoiets bestaat als DGO met meer dan 10.000 aanwezigen in Brussel wel een politiek statement. Het wordt in ieder geval door zowat alle Brusselse politici op deze manier ervaren.
- 4 Maar er is heel wat interpretatieverschil tussen Franstalige en Vlaamse toeschouwers. Eén Vlaamse Leeuw op een vlaggenstok op de Brusselse Grote Markt wordt door Franstaligen als agressief of zelfs als een belediging voor Brussel ervaren, en zij hebben duidelijk een zeer grote vlaggenstok met een zeer grote vlag gezien. Sommige Vlaamsgezinde aanwezigen ervaren diezelfde vlaggenstok als een vorm van consumptieflamingantisme: de organisatoren willen wel de Vlaamse centen maar zijn niet bereid de Vlaamse Leeuw in de binnenstad op grote schaal te verspreiden. Inderdaad, het glas is halfvol of halfleeg...
- 5 De Vlaamse Volksbeweging verspreidt sinds een tweetal jaar op grote schaal geelzwarte ballonnen met een Vlaamse Leeuw tijdens DGO. Deze worden door een groot aantal personen van alle mogelijke achtergronden meegenomen, in 2006 zelfs tot op het podium, zonder noemenswaardig protest of commentaar. Dat zou vijf jaar geleden niet mogelijk geweest zijn.

Over de auteurs

Prof. Dr Jan de Groof is doctor in de rechten en hoogleraar aan het Europacollege te Brugge en het TIAS te Tilburg. Daarnaast is hij regeringscommissaris bij de universiteiten van Hasselt en Antwerpen.

Erwin Eysackers woont en werkt in Brussel. Van 2000 (oprichting) tot 2005 (vrijwillige ontbinding) was hij voorzitter van vzw Elf Julicomité Brussel, de organisator van DGO. Hij is tevens lid van de RVB van vzw Onthaal en Promotie Brussel die DGO sinds 2005 organiseert.

Prof. Dr Frank Flerackers studeerde rechten en wijsbegeerte aan de KU Leuven, King's College te Londen, het Massachusetts Institute of Technology en Harvard University. Hij is decaan van de rechtsfaculteit van de KU Brussel en algemeen voorzitter van het Verbond der Vlaamse Academics.

Mr Drs Frank Judo is hoofdredacteur van Vivat Academia.

Afdelingen

<http://vvacademici.org/vva-afdelingen.html>

► <i>Antwerpen</i>	http://vvacademici.org/VVA-Antwerpen.html
Jan Van Reeth, sirati@belgacom.net	Evelien Lust, evelien.lust@telenet.be
► <i>Brugge</i>	http://users.telenet.be/vva-brugge
Annemie D'Hooghe, a.dhooghe@telenet.be	Petra Gillis, petra.gillis@skynet.be
► <i>Brussel</i>	http://vvacademici.org/VVA-Brussel.html
Robrecht Vermeulen, robrecht@drvermeulen.com	Christiane Weyers, judo.weyers@belgacom.net
► <i>Campinia</i>	http://vvacademici.org/VVA-Campinia.html
Jan Goris	Jaak Peeters, peeters.jaak@telenet.be
► <i>Klein-Brabant</i>	http://users.skynet.be/vva-kleinbrabant
Wim Van der Donckt	Jan-Pieter Haems, janpieter.heams@scarlet.be
► <i>Kortrijk</i>	http://vvacademici.org/VVA-Kortrijk.html
Paul Thurman, paul.hurman@kulak.ac.be	Paul De Meester, mirodancreation@skynet.be
► <i>Leuven</i>	http://members.chello.be/sf15013/VVA-Leuven
Danny Blockmans	Peter Van Windekens, peter.vanwindekens@vvb.org
► <i>Limburg</i>	http://users.telenet.be/vvalimburg
Milka Tombal, vvalimburg@telenet.be	Ghislain Duchâteau, ghislain.duchateau@telenet.be
► <i>Oostende</i>	http://users.telenet.be/vva-oostende
Els Taelman, elstaelman@hotmail.com	Luc D'Hooe, suzannededuytsche@hotmail.com
► <i>Oost-Vlaanderen</i>	http://users.skynet.be/vvaovl
Reinhart Verschoore, reinhart.verschoore@UGent.be	Walter De Gryze, walterdegryze@fulladsl.be
► <i>Taxandria</i>	http://vvacademici.org/VVA-Taxandria.html
Paul Verdurme, verdurme.bvba@scarlet.be	Tine Van Dorpe, rudi.pelckmans@telenet.be
► <i>VVA-jongeren</i>	http://www.vvajongeren.be
Els Strobbe, apo.strobbee@omegapharma.net	Steve Bisschop, stevebisschop@belgacom.net

Algemene Ledendag

Zaterdag 21 april 2007 – Antwerpen

De afdeling Antwerpen heeft de eer de Algemene Ledendag 2007 te organiseren en het genoeg alle leden van het VVA uit te nodigen op een dagje Antwerpen.

Cultureel namiddagprogramma

Vanaf 13u Samenkomst op het Stadhuis

13u30 Welkomstwoord door Jan van Reeth, voorzitter VVA-Antwerpen
Historiek van het stadhuis door de heer Ph. Heylen, schepen van cultuur. Drink aangeboden door de stad Antwerpen.

14u15 Keuze uit de volgende activiteiten :

- A. Het Stadhuis:** de Antwerpenaren zijn terecht trots op dit fraaie 16e eeuwse gebouw.
- B. Het Letterenhuis:** dit huis van de Vlaamse Literatuur is een paar jaar geleden vernieuwd en bezit een merkwaardige collectie boeken en manuscripten. Inleiding door mevrouw L. van Dijck, directrice.
- C. De St. Pauluskerk:** een van de mooiste kerken van Antwerpen met schilderijen van onder meer Rubens, van Dijck en Jordaens. Jan van Reeth leidt ons bezoek.
- D. Het Vleeshuis:** dit historische gebouw in Brabantse baksteengothiek is nu volledig opengesteld voor het publiek en herbergt een fraaie verzameling muziekinstrumenten. Bezoek met gids.
- E. Stadswandeling door het Oude Antwerpen:** we bezoeken ook een aantal minder bekende plekjes. Rondleiding met gids.

Academische zitting
(Letterenhuis, Minderbroedersstraat 22)

16u Academische zitting

BETER VLAANDEREN : van manifest naar realiteit
met als sprekers prof. dr J. De Groof, secretaris-generaal R.
Aernoudt en prof. dr B. Maddens en een slotwoord door prof.
dr F. Flerackers, algemeen voorzitter VVA

18u-19u Receptie in de hal van het Letterenhuis

Vriendenmaal
(Salons De Laet, Lamorinièrestraat 240-242)

19u15 tot 23 u Vriendenmaal met op het menu:

- Aperitief
- Visschelp met scampi en champignons
- Eend met sinaasappel en kroketjes
- IJstaart
- Mokka
- Witte wijn - rode wijn - spuitwater

Deelname in de kosten

- Cultureel namiddagprogramma + academische zitting met receptie: 10 euro
- Volledig programma: 46 euro

Inschrijvingen

Wil zo vriendelijk zijn de inschrijvingsstrook ingevuld terug te bezorgen voor 14 april 2007. Per post aan VVA Antwerpen, p/a Evelien Lust, Klappeistraat 34a, 2060 Antwerpen of per e-post aan evelien.lust@telenet.be.

Het verschuldigde bedrag schrijft u over op rekeningnummer 414-3106661-78 van VVA Antwerpen met de vermelding: Algemene ledendag 2007. De inschrijving is slechts geldig na overschrijving van het verschuldigde bedrag.

Voor verdere informatie kan u terecht bij Evelien Lust, secretaris VVA-Antwerpen op 03/297.40.23 of via e-post evelien.lust@telenet.be

Inschrijvingsstrook

Naam:
Naam deelnemende partner:
Adres:

Lid van afdeling:
Tel.:
E-postadres:

►schrijft in voor de Algemene Ledenvergadering op 21 april 2007 en geeft voorkeur aan de volgende namiddagactiviteit:

Keuze lid		Keuze partner	
1ste keuze	____ A - B - C - D - E	1ste keuze	____ A - B - C - D - E
2de keuze	____ A - B - C - D - E	2de keuze	____ A - B - C - D - E
3de keuze	____ A - B - C - D - E	3de keuze	____ A - B - C - D - E

Academische zitting en receptie ☐ personen
Vriendenmaal ☐ personen

►schrijft het verschuldigde bedrag over op rekeningnummer 414-3106661-78 van VVA-Antwerpen met vermelding "Algemene leden-dag 2007"

Namiddagprogramma	☐ personen maal 10 euro	= ____ euro
Volledig programma	☐ personen maal 46 euro	= ____ euro
TOTAAL		= ____ euro

Activiteitenkalender

► VVA

Zaterdag 21 april 2007

Algemene Ledendag *Beter Vlaanderen* te Antwerpen

► VVA Antwerpen

Dinsdag 24 april 2007

Intelligent Design: een goed ID? door Christoffel Waelkens

Dinsdag 8 mei 2007

De evolutie van de wijnindustrie tijdens de laatste decennia door Michiel Carpentier

Dinsdag 22 mei 2007

Bezoek aan het *Eugeen van Mieghem-museum*

Zaterdag 2 juni 2007

Taptoe naar Delft

► VVA Brussel

Zaterdag 24 maart 2007

Tentoonstellingsbezoek *De Duitse Romantiek*, Paleis voor Schone Kunsten (Brussel)

Zaterdag 21 april 2007

Algemene ledendag *Beter Vlaanderen* (Antwerpen) - met vooraf een programma uitgewerkt door VVA Brussel

► VVA Brugge – Oostkust – Houtland

Woensdag 7 maart 2007

Humor in het recht door Jean-Baptiste Petitat

Vrijdag 23 maart

Geheugen en dementie door Prof. Dr Christine Van Broeckhoven

Donderdag 26 april 2007

Bezoek aan koffiebranderij Torenhof (Eernegem)

Donderdag 17 mei tot en met zondag 20 mei 2007

VVA-Vierdaagse *Moezel en Rijn, een verrassende verkenning*

Woensdag 30 mei 2007

Art Nouveau-wandeling in Blankenberge

Woensdag 13 juni 2007

Stadwandeling in Brugge

► VVA Limburg

Paasmaandag 9 april 2007

Drafrennen & feestmaal, Hippodroom - Tongeren

Dinsdag 8 t/m vrijdag 11 mei 2007

Monschau & Vulkaaneifel: vierdaagse cultuurhistorische, geologische, folkloristische, gastronomische, onthaastende trip

Maandag 21 mei tot en met zondag 3 juni 2007

14-daagse rondreis: Istrië, Kroatië, Montenegro, Bosnië, Slovenië, Venetië.

Donderdag 14 juni 2007

Geetbets, Heerlijckyt van Elsmeren: historische en architectonische kasteelwandeling

Zaterdag 30 juni 2007

Bedrijfsbezoek *i-City*: grootste onderzoekslaboratorium voor mobiele applicaties ter wereld !

Het VVA ontstond begin vorige eeuw als groepering van regionale oud-studentenkringen en heeft tot doel:

- culturele en maatschappelijke vorming ;
- verspreiding van wetenschap en cultuur ;
- behartiging van de belangen van academici, in het bijzonder het universitair onderwijs en onderzoek en permanente vorming ;
- ijveren voor verdere Vlaamse ontvoogding en ontplooiing van de Nederlandse cultuur.

Er zijn VVA-afdelingen in Oostende, Brugge, Kortrijk, Oost-Vlaanderen, Antwerpen, Taxandria, Klein-Brabant, Campinia, Brussel, Leuven-Hageland en Limburg.

Algemeen secretariaat

Rita WARDENIER

adres: Waversesteenweg 288, 1040 Brussel

gsm: 0472 89 33 99

fax: 02 412 42 00

e-mail: rita.wardenier@vub.ac.be

Administratief secretariaat

Mia CUYPERS

adres: Passendalestraat 1 A, 2600 Berchem

tel: 03 320 06 34

(op dinsdag, woensdag, vrijdag tussen 10 en 16 uur)

fax: 03 366 60 45

e-mail: vva@vvacademici.org